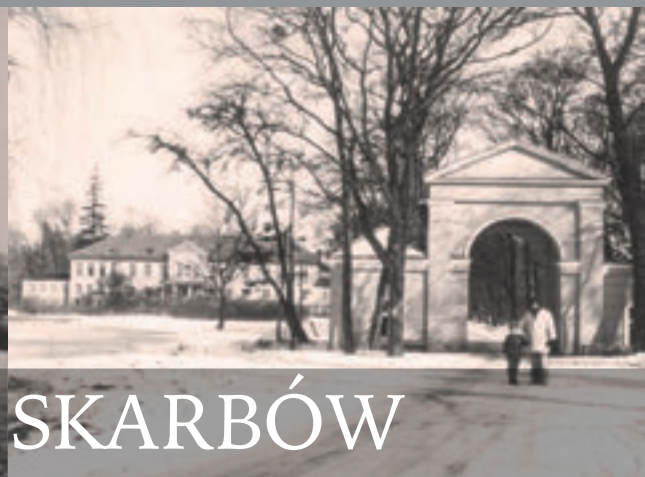


Owińska

krajobrazy ■ miejsca ■ ludzie



SZLAKIEM UKRYTYCH SKARBÓW

Owińska

krajobrazy ■ miejsca ■ ludzie

SZLAKIEM UKRYTYCH SKARBÓW

Redaktor naukowy: prof. UAM dr hab. Krzysztof Ratajczak
Redakcja: Olga Krause-Matelska, Wojciech Matelski

Zdjęcia na okładce:

Kopuła kościoła pw. św. Jana Chrzciciela, z archiwum rodzinnego Sławomiry Storożuk-Wozniuk

Dąb „Bartek”, z archiwum Szkoły Podstawowej w Owińskach

W zimowej scenerii, na tle pałacu, z archiwum rodzinnego Marii Brzezińskiej

Skład, łamanie i przygotowanie do druku: GRAPHit Publishing House | Ad Agency | Studio

Korekta: Słowa na warsztat. Agencja językowa

ISBN: 978-83-960104-0-7

Wydawca: Fundacja Nasze Podwórko



Podziękowania

Serdecznie dziękujemy Panu prof. UAM dr hab. Krzysztofowi Ratajczakowi za opiekę naukową nad wydawnictwem.

Serdecznie dziękujemy mieszkańcom Owińsk i okolicy za udostępnienie rodzinnych fotografii i innych materiałów, dzięki którym możliwe było przygotowanie niniejszego albumu. Jesteśmy wdzięczni za pomoc, poświęcony czas, liczne rozmowy, wskazówki i wyjaśnienia.

Dziękujemy państwu Banasiakom, Bogusławie Berze, Zofii Biskupskiej-Grylewicz, Marii Brzezińskiej, Irenie Brzezińskiej-Kiziorek, Marii-Jolancie Budych, Markowi Budziszewskiemu, Jolancie Chlebowskiej-Kasztelan, Marcinowi Deckertowi, Aurelii Dubiał, Mirosławie Gajewskiej, Wandzie Gracz, Andrzejowi Gryce, Markowi Jakubowskiemu, Ewie Jachczyk, Stanisławowi Kaczmarkowi, Mateuszowi Kardaszowi, Jolancie Kasztelan, Henrykowi Kijanowskiemu, Małgorzacie Kosakowskiej-Gielewskiej, Teresie Kowalskiej, Ewie Kowgier, Alicji Krawiec, Małgorzacie Kubskiej, Romanowi Lewandowiczowi, Robertowi Maciejewskiemu, Danucie Pawlickiej, Marii Piechowiak, Iwonie Polcyn, Danucie Przewoźnej, Krzysztofowi Ratajczakowi, Wojciechowi Skrzekutowi, Andrzejowi Sopacie, Sławomirze Storożuk-Wozniuk, Marii Szymankiewicz, Lidii Wawrzyniak, Marianowi Wawrzyszko, Filipowi Wieczorkowi, Elżbiecie Wieńć, Małgorzacie Wierusz-Kozłowskiej, Marcinowi Wojtkowiakowi, Agnieszce Wolniewicz, Jerzemu Wolniewiczowi, Litostawie Zaworskiej, Marii Zmarzłej.

Składamy również podziękowania za współpracę Ewie Małyszce-Sydooruk, dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwonaku, Barbarze Krzywdzie, dyrektor Oddziału Opiekuńczo-Leczniczego Psychiatrycznego w Owińskach, Joannie Szalbierz-Kędzierskiej, dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury „Sokół”, Małgorzacie Wołosz, kierownik Warsztatów Terapii Zajęciowej, Justynie Kurzawie, dyrektor Szkoły Podstawowej w Owińskach, Bartłomiejowi Maternickiemu, dyrektorowi Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach oraz Wydziałowi Promocji i Rozwoju Urzędu Gminy w Czerwonaku.

Olga Krause-Matelska

Wojciech Matelski

Szanowni Państwo,

Owińska w gminie Czerwonak, to przykład miejsca na mapie Polski, w którym przeszłość miesza się z teraźniejszością, a ślady wydarzeń sprzed lat odnaleźć można w codzienności. Czytając kolejne strony niniejszej publikacji, przekonają się Państwo, że miejscowość przyciąga swoją różnorodnością: historyczną, kulturową i przyrodniczą.

Jestem mieszkańcem Gminy Czerwonak od 40 lat. Wychowałem się w Owińskich i dzięki temu osobiście mogłem doświadczyć nie tylko wyjątkowości tego miejsca, ale także tego, jak dynamicznie wieś ta zmieniała się w ostatnich latach. Jestem dumny z tego, że jako samorządowiec mogę mieć realny wpływ na rozwój Owińsk, z którymi jestem związany emocjonalnie z kilku powodów. Jeszcze przed II wojną światową mieszkali tu moi pradziadkowie i obecnie mieszkają tu moi najbliżsi krewni, jak też wielu przyjaciół. Tutaj ukończyłem szkołę podstawową, a także przez wiele lat byłem związany z klubem sportowym „Błękitni” Owińska.

Pragnę szczególnie podziękować opiekunowi merytorycznemu książki, Panu Profesorowi Krzysztofowi Ratajczakowi, a także autorom Państwu Oldze i Wojciechowi Matelskim z Fundacji Nasze Podwórko za ich zaangażowanie i pasję, których owocem jest ta książka. Podziękowania kieruję również do wszystkich tych, którzy wsparli pracę nad publikacją, udostępniając rodzinne pamiątki, zdjęcia i podzielili się swoimi wspomnieniami.

Mam świadomość, że to właśnie od naszych postaw i zaangażowania zależy przyszłość kolejnych pokoleń,



a historię zawsze piszą ludzie. Dlatego żywię nadzieję, że bogactwo Owińsk, odkrywane na łamach tych stron, stanie się dla Czytelników przykładem, świadectwem i przypomnieniem, że odpowiedzialność za miejsce, w którym żyjemy, spoczywa na każdym z nas.

Legionowo, 15 lipca 2023 r.
Marcin Wojtkowiak

Marcin Wojtkowiak
Wójt Gminy Czerwonak

A handwritten signature in blue ink, which appears to be "M. Wojtkowiak", written over a faint, larger version of the same signature.

Wstęp

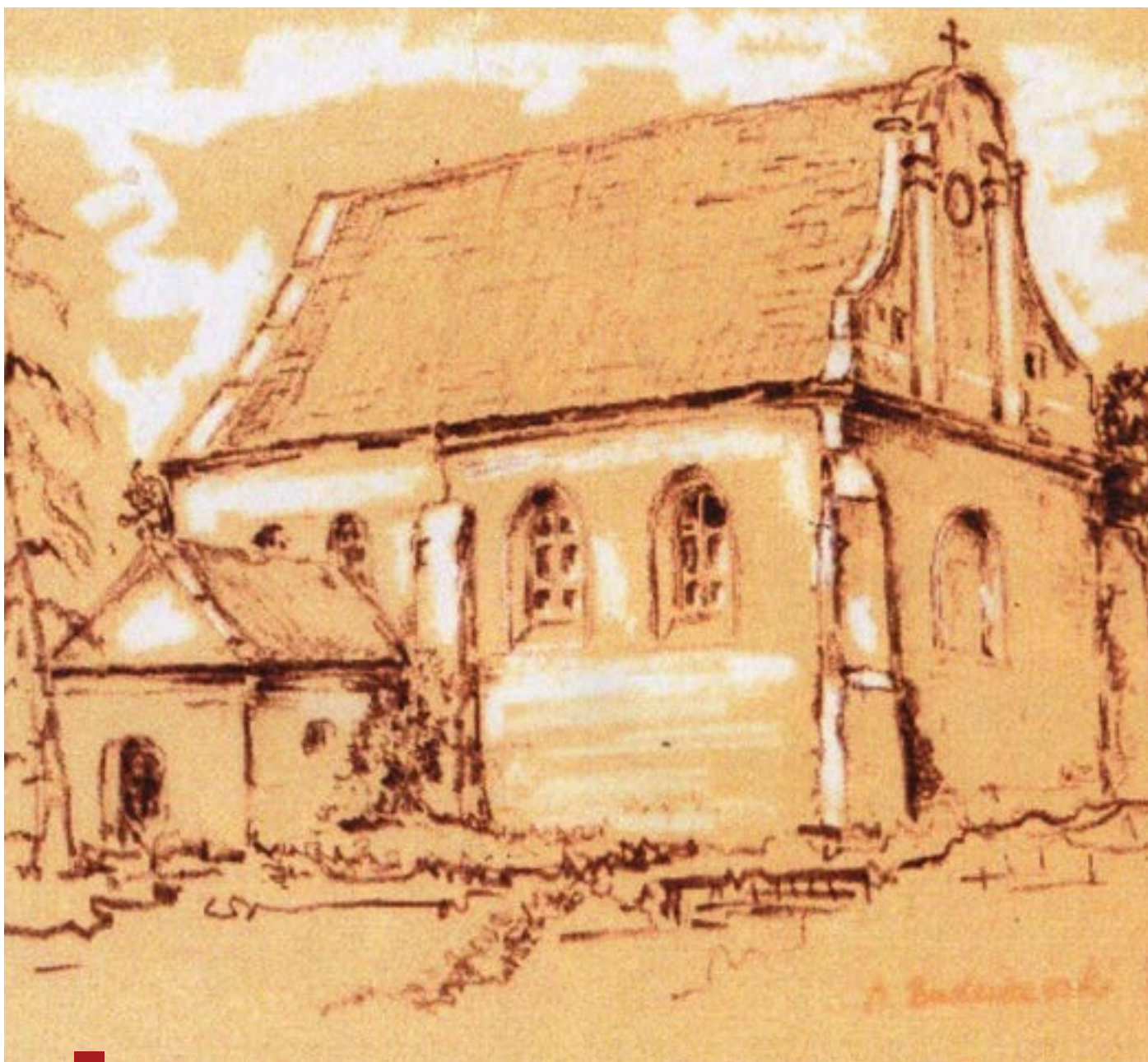
Historia regionalna przez wiele lat traktowana była z pewnym pobłażaniem przez zawodowych historyków, jako przedmiot badań prowadzony przede wszystkim przez amatorów. Od pewnego czasu obserwować można w tym zakresie znaczący zwrot – pojawiają się liczne publikacje naukowe i popularnonaukowe, uwzględniające wszystkie zasady warsztatu historycznego. Jednocześnie ogromnie wzrosło zainteresowanie źródłami ikonograficznymi, wzbogacającymi tradycyjnie wykorzystywany materiał źródłowy (dokumenty, kroniki, prasa itp.) o elementy interesujące dla Czytelników prezentowanego albumu. Dają one bowiem możliwość spojrzenia na przeszłość naszej „mikro ojczyzny” w sposób bezpośredni, pozwalają na odświeżenie własnych wspomnień.

Owińska są miejscowością mogącą się poszczycić niezwykle długą i barwną historią. Pierwsze wiadomości źródłowe na ich temat poprzedzają o kilka lat lokację miejską Poznania (1253), a przez kolejne stulecia wieś rozwijała się początkowo jako włość książęca, pozostająca w ręku księżnej-wdowy Jadwigi, później jako centrum włości konwentu cysterek przybyłych ze śląskiej Trzebnicy. W pewnej odległości od klasztoru rozwijała się także społeczność związana z parafią pw. św. Mikołaja. Upadek Rzeczypospolitej całkowicie zmienił realia życia mieszkańców Owińsk – klasztor cysterek został skasowany decyzją władz pruskich, a ostatnie zakonnice zmarły w 1835 roku, w 1797 roku wieś stała się natomiast własnością niemieckiej rodziny von Treskow. Nowi właściciele uczynili bardzo wiele dla rozwoju miejscowości, niemiecki zaborca również poczynił tu wiele inwestycji (linia kolejowa, ale przede wszystkim powstanie szpitala), dążąc do modernizacji wsi. Wiek XX zapisał się w historii Owińsk zarówno w pozytywnych barwach, za sprawą rozwoju przemysłu rolnego, powstania nowych instytucji wychowawczych i edukacyjnych, wzrostu demograficznego, ale cieniem położył się

tu okres okupacji hitlerowskiej, szczególnie biorąc pod uwagę tragiczny los pacjentów szpitala psychiatrycznego. Czasy najnowsze to znaczące zmiany w wielu aspektach życia mieszkańców jednej z największych wsi gminy Czerwonak: pojawienie się nowych, licznych przybyczy, budowa nowych przedszkoli, pojawienie się różnorodnych instytucji edukacyjnych, ale także bazy hotelowo-gastroonomicznej, wielu inicjatyw obywatelskich, klubu sportowego „Błękitni” Owińska itp.

Prezentowana publikacja jest efektem badawczej pasji znakomitych popularyzatorów lokalnej historii: Olgi Krause-Matelskiej i Wojciecha Matelskiego, ale jej powstanie nie byłoby możliwe bez żywego udziału obecnych i dawnych mieszkańców Owińsk, którzy wzbogacili jej zawartość za sprawą rodzinnych zbiorów fotograficznych. Celem albumu, który oddajemy w ręce Czytelnika jest przede wszystkim popularyzacja wiedzy o bliższej i dalszej przeszłości naszej miejscowości. Jego treść tworzą rozdziały omawiające w popularnonaukowy sposób dzieje Owińsk, poczynając od czasów średniowiecza, zdominowanych przede wszystkim przez opactwo cysterek. Rozdział pierwszy sięga czasów upadku państwowości polskiej. W kolejnych rozdziałach prezentujemy czasy zaboru pruskiego/niemieckiego, okres międzywojenny wraz z latami okupacji hitlerowskiej, czasy po zakończeniu II Wojny światowej i wreszcie najnowszą historię Owińsk. Prezentowane teksty opisują najnowszy stan badań, a bazują zarówno na materiałach archiwalnych i literaturze przedmiotu, jak i wspomnieniach mieszkańców. Wartością samą w sobie jest ogromny zbiór fotografii pokazujących różne aspekty dziejów Owińsk. Autorzy żywią ogromną nadzieję, że w niedługim czasie wydana zostanie także monografia historyczna dotycząca Owińsk, które z pewnością na takową publikację zasługują.

Krzysztof Ratajczak



Kościół pw. św. Mikołaja w Owieńskach. Rys. Marek Budziszewski.

Owińska

od średniowiecza do 1793 roku

Owińska są miejscowością o bogatej historii, sięgającej czasów średniowiecza. Najstarszą historyczną wzmiankę o Owińskach jako miejscowości zawiera dokument fundacyjny klasztoru cysterek. Pojawienie się w dyplomie księcia wielkopolskiego Przemysła I z 21 października 1249 r. nazwy Owińska nie należy jednak wiązać z powstaniem miejscowości. Dokument ten był jedynie stwierdzeniem faktu istnienia w tym czasie rozwiniętej wsi, najprawdopodobniej osady służebnej, obsługującej poznański zespół grodowy. Niestety nie posiadamy obecnie żadnych przesłanek źródłowych pozwalających na stwierdzenie, kiedy została lokowana osada. Sama geneza nazwy Owińska wywodząca się od łacińskiego *ovien* – baran zdaje się wskazywać na gospodarcze znaczenie wsi jako ośrodka hodowli owiec na potrzeby grodu książęcego w Poznaniu. Wydaje się, że początków wsi szukać możemy na przełomie XII i XIII w., pewne jest natomiast, że w połowie XIII w. była to osada stosunkowo duża i dobrze zagospodarowana. Za duże wsie uchodziły w tym okresie osady, w których gospodarowało powyżej 30 rodzin chłopskich. Zapewne ludność wsi przekraczała 200 osób, kiedy Owińska należące wówczas jako oprawa wdowia do księżnej Jadwigi (zmarła 29 grudnia 1249), matki książąt wielkopolskich Przemysła I i Bolesława Pobożnego, wskazane zostały przez nią jako przyszła siedziba dla konwentu sióstr zakonnych, należących do potężnego wówczas zgromadzenia cystersów. Wieś

zlokalizowana była na terasie Warty, pomiędzy doliną rzeki a wyżej położonymi polami uprawnymi. Badania środowiska przyrodniczego wskazują, że była to wówczas wieś owalnicowa, przez której centrum przepływała Struga Owińska. Najprawdopodobniej najstarsza część zabudowy rozciągała się na północ od obecnego zespołu pocysterskiego, być może w miejscu Placu Przemysławia, w kierunku pałacu i parku. Późniejszą metrykę miała część wsi skupiona wokół kościoła parafialnego św. Mikołaja. Od drugiej połowy XIII w. wieś Owińska rozwijać się będzie, jako własność cysterek, niejako w cieniu założenia klasztorowego.

Zarys dziejów klasztoru cysterek

Proces fundacyjny klasztoru cysterek miał miejsce w latach 1249-1253, rozpoczął się formalnie po śmierci księżnej, choć wydaje się, że możemy Jadwigę traktować jako inicjatorkę całego zamysłu, zwłaszcza że założycielką macierzystego dla Owińsk klasztoru, a więc podwrocławskiej Trzebnicy była księżna śląska i małżonka Henryka Brodatego – św. Jadwiga. Warto też dodać, że książę Przemysław odwiedził klasztor w Trzebnicy w 1248 r., natomiast pod koniec roku wizytę w Wielkopolsce złożyła opatka trzebnicka Gertruda. Już wówczas, a z pewnością w 1249 r. rozpoczęły się prace budowlane. Konwent cysterek przybył z Trzebnicy do Owińsk

w październiku 1252 r., być może późniejszy odpust 14 października miał z tym wydarzeniem ścisły związek? Pierwszą przełożoną nowego konwentu została Racławka, dawna wychowanka księżnej Jadwigi, zakrystianka trzebnicka. Nowy klasztor zlokalizowano ściśle według wymagań cysterskiej reguły, w pobliżu rzeki, lasów, otoczony ziemiami o dobrej jakości, a także w niedalekiej odległości od ważnego szlaku komunikacyjnego. Staraniem fundatorów, klasztor stał się właścicielem 16 wsi, a w okresie największego rozwoju posiadał 24 wsie. Następczynią Racławki (Radstawy) została córka fundatora, księżniczka Anna; Przemysław I umieścił w klasztorze także drugą córkę – Weronikę. Przez kolejne stulecia w murach klasztoru przebywały zakonnice rekrutujące się przede wszystkim z Wielkopolski, przy czym mniszkami chórowymi były szlachcianki, a u schyłku średniowiecza także córki zamożnych mieszczan. Prócz tego w skład konwentu wchodziły nowicjuszeki, a także cysterscy konwersi (do końca XIV w.), siostry służebne, rekrutujące się z rodzin chłopskich oraz mnisi – cystersi w roli spowiedników i zarządców majątku. W 1580 r.

klasztor wszedł w skład Prowincji Polskiej Cystersów. Wszystkie klasztory należące do prowincji (14 męskich oraz 3 żeńskie) podlegały władzy jednego opata wybranego przez zgromadzenie wszystkich opatów lub ich delegatów. Około 1594 r. w klasztorze przebywało 15 zakonnic i 5 nowicjuszek. Według akt wizytacji z 1619 r. nastąpił wyraźny wzrost liczby zakonnic: było wtedy 27 mniszek, 4 nowicjuszek i 4 kandydatki. Niewątpliwie do wzrostu liczby cysterek przyczyniła się istniejąca tu szkoła dla dziewcząt. W latach 1630–1650 w klasztorze przebywało średnio ok. 40 zakonnic. W XVIII w. liczba zakonnic oscylowała natomiast w granicach 30 osób. Klasztor w Owińskach, jak wiele innych, został poważnie zniszczony i złupiony przez Szwedów w czasie ich niszczącego pochodu w latach 1655–1656. Bezmiaru nie-szczęść dopełniła przywleczona do Owińsk w tym czasie epidemia dżumy. Zapewne w tym okresie opactwo pozbyło się części majątku. Pod koniec istnienia Rzeczypospolitej baza majątkowa skurczyła się do 13 wsi, co mimo wszystko stanowiło znaczącą podstawę utrzymania konwentu. Umożliwiła ponadto sprawną odbudo-



Renesansowe belki stropowe z 1574 r. w kościele św. Mikołaja.
Fot. Marian Wawrzyszko.

wę kościoła klasztornego po pożarze z 1720 r., a nieco później także podniesienie zniszczonego pożarem klasztoru. Do kościoła przylegał od południa wirydarz otoczony z pozostałych stron zabudowaniami klasztornymi. Krańce skrzydeł klasztornych ulokowane były we względnej bliskości niewielkiej rzeczki, Owińskiej Strugi, samo opactwo położone było w pobliżu Warty, powyżej doliny zalewowej, na dość znacznym wywyższeniu.

W skrzydle wschodnim znajdowała się zakrystia, kapitułarz, rozmównica, przejście i sale nowicjatu. Na drugiej kondygnacji znajdowało się dormitorium. Skrzydło zachodnie mieściło kuchnię i refektarz siostr. Podobne rozplanowanie posiadały pomieszczenia w przyziemiu skrzydła wschodniego, przeznaczone wyłącznie dla siostr chórowych.

Kościół klasztorny podlegał ustawicznym zmianom. Prowadzili tu prace murarskie Mikołaj z Poznania (1441) i Maciej z Poznania (1491). Następnie przebudowywany był w latach 1498, 1505 i 1557, tym razem przez znanego ówczesnie murarza poznańskiego Jana Wiodro. Przebudowę w 1505 r. sfinansował biskup Jan Lubrański, a pracami kierował kanclerz kapituły Andrzej Ciesielski.

Obecny kościół klasztorny wzniesiono w latach 1720-1731 dzięki staraniom wybitnej ksieni Joanny Malczewskiej. Odbudowę zarządzał w jej imieniu Adam Czempiński, przeor klasztoru cystersów w Paradyżu. Zachowały się szczegółowe raporty finansowe z okresu budowy. Projekt przygotował Pompeo Ferrari z Rydzyny, częściowo w oparciu o pozostałości murów gotyckich. Również wyposażenie świątyni jest projektu Ferrariego, a wykonali je rzemieślnicy z Rydzyny. Zadanie ozdobienia wnętrza świątyni zlecono znakomitemu malarzowi Adamowi Swachowi, który wykonał je w latach 1729-1730, część wyposażenia malarskiego wykonana została przez Michała Żebrowskiego.

Z kolei odbudowę klasztoru zlecono Janowi Catenazziem, który rozpoczął prace budowlane, kontynuował je natomiast Pompeo Ferrari, przy czym istniejące obecnie górne kondygnacje dobudowane zostały już w czasach zaboru – w 1880 r.

Mury wznoszono pod kontrolą mularzy ze Śląska, kierowanych początkowo przez Maksymiliana Czecha z Głogowa, a później (od 1721) przez jego imiennika „z Wincyk miasta śląskiego”, oraz przez mistrzów cieśli Marcina Haislera z Leszna i Hansa Kraisera. Odnowioną świątynię konsekrował w dniu 2 września 1731 r. biskup chełmiński, pełniący jednocześnie godność opata klasztoru cysterskiego w Oliwie, Tomasz Franciszek Czapski.

Ważną cezurą w dziejach opactwa stało się odebranie w dniu 24 stycznia 1797 r. własności ziemskiej klasztorowi i jego sprzedaż Ottonowi von Treskow. Był to wstęp do kasaty wielkopolskiego klasztoru żeńskiej gałęzi zakonu cysterskiego. Zygmunt Otto von Treskow był nieślubnym dzieckiem Albrechta Treskow i Marii Elisabeth Mangelsdorf. Urodził się w 1756 r. w miasteczku Milow nad Hawelą. Treskow stopniowo zwiększał majątek dzięki udanym operacjom kupieckim, zwłaszcza dzięki kontraktowi na dostawę sukna dla armii francuskiej. W 1796 r. dostarczył armii Napoleona



Fragment sufitu nad nawą główną kościoła pw. św. Jana Chrzciciela.
Fot. Marian Wawrzyszko.

10 tysięcy koni, które zgromadził w cztery tygodnie, inkasując zawrotną sumę 12 milionów franków. Znaczący majątek otworzył Treskowowi drogę do nobilitacji. Dzięki królewskiej donacji, która była w praktyce sprzedażą rozłożoną na 25 rocznych rat w wysokości 3208 talarów, otrzymał dobra w Owińskach. Wartość ziem klasztornych władze pruskie oszacowały zatem na 80 tysięcy talarów. Dla porównania: pałac, który Treskow wzniósł w Owińskach w latach 1804-1806 kosztował 100 tysięcy talarów. Ogólnie areał zakupiony przez berlińskiego kupca liczył 2957 ha.

Kościół św. Mikołaja w Owińskach

Początki kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Mikołaja w Owińskach sięgają pierwszych lat XV w., kiedy to w dokumentach z lat 1400-1405 pojawia się z Bogusław, pleban w Owińskach. Z tego też względu można założyć istnienie drewnianego kościoła parafialnego, usytuowanego w miejscu obecnie istniejącego kościoła św. Mikołaja. Sytuacja materialna plebanów kościoła parafialnego w Owińskach nie była idealna, musieli oni często spierać się z przełożonymi klasztoru o swoje prawa przed sądem biskupim w Poznaniu. Potrzeby parafii rosły, choćby wobec pojawienia się wikarych, o pierwszym z nich – Stanisławie, który pomagał ówczesnemu plebanowi Andrzejowi, dowiadujemy się w roku 1434. W 1441 r. rozpoczęła się budowa murywanej świątyni, do parafii należały wówczas Owińska, Bolechowo, Bolechówko, Miękowo, Radojewo i zaginiony obecnie Przeciwiec. Plebania była skromnie wyposażona, jedynie dziesięcinami z Miękowa i Bolechowa. Budowę kościoła św. Mikołaja w obecnym kształcie ukończono w 1574 r. Konsekracja świątyni miała miejsce w dzień św. Floriana, 4 października, roku niestety nie znamy. W 1580 r. do parafii należały: Owińska, Bo-

lechowo, Bolechowo Małe, Przeciwiec, Miękowo, Radojewo. Kościół został nieco przebudowany na przełomie XVII i XVIII w., a prace rozpoczęto w 1686 r. Z tego okresu pochodzi barokowy szczyt wschodni. W nawie kościoła zachowała się belka z wyrytą datą 1574 i nazwiskami ówczesnej ksieni Katarzyny Łuszczewskiej, plebana Piotra Kuczyńskiego i wykonawcy – Jana z Górnego Młyna. W czasie prac przeprowadzonych w 1972 r. odkryto w kościele część stropu renesansowego na profilowanych belkach. W 1797 r. kościół św. Mikołaja był w dobrym stanie, miał dach pokryty dachówką. Rządcą kościoła był Jakub Kasprzykiewicz OCist, spowiednik sióstr, Polak, doktor utrusque juris. Obok kościoła zlokalizowany był cmentarz parafialny, otoczony od poł. XVII w. ceglanym murem z ozdobną bramą. Przy domu plebana już w 1455 roku istniał ogród użytkowy „obsiany jarzynami, kapustą, makiem, konopiami i pszenicą jarą”. W pobliżu znajdował się staw plebański, w którym hodowano ryby.

Szkolnictwo

Szkoła w klasztorze cysterek funkcjonowała prawdopodobnie w XV w., choć wiadomości na jej temat są mgliste. Uczennice w szkole klasztornej zdobywały umiejętność pisania i czytania. Dziewczęta uczono śpiewu, form towarzyskich, haftowania, a także prowadzenia gospodarstwa domowego, robótek ręcznych oraz pielęgnowania chorych. Było to powiązane z uprawianiem ziół leczniczych, które służyły do robienia maści, plastrów, nalewek. Opactwo zajmowało się także wychowywaniem dziewcząt z rodzin szlacheckich i mieszczańskich. Nauczanie prowadziły nauczycielki opłacane przez cysterki. Wiadomo, że w 1591 r. oprócz konwentu przebywały w klasztorze „dzieweczki i insze służebne, które panny chowają i nauczają”. Kolejna wizytacja mówi o osobnym

domu dla „panien świeckich”. Wizytator podkreślał, że panny świeckie, przysyłane na naukę do klasztoru „mają mieć osobny dom, w którym śpią, jadają i uczą się pod opieką jednej zakonnicy”.

Szkoła parafialna – pierwsza wzmianka o plebanie w Owińskach przy kościele św. Mikołaja pochodzi z 1405 r. Nie jest sprawą jasną, kiedy doszło do utworzenia szkoły parafialnej w Owińskach, z pewnością jednak funkcjonowała ona w drugiej połowie XVI w., skoro odnajdujemy w źródłach informację o Joachimie in Owensca schola rectorem (1589). Szkoła funkcjonowała w obrębie zabudowań plebańskich, a w roli nauczycieli pracowali wikariusze lub organiści. Nie jest jasne, kiedy doszło do zawieszenia jej działalności, w roku 1796 odnotowano jednak, że w Owińskach „nie ma nauki i żadnej też tam nie ma szkoły”.

Wiadomości dotyczące mieszkańców wsi

Dzięki różnego typu dokumentom źródłowym możemy uchwycić losy poszczególnych mieszkańców wsi, żyjących tu przed wiekami. Pierwszym owińszczaninem, wzmiankowanym źródłowo w roku 1393 był młynarz Grzegorz z Owińsk. Wraz z nim w tym samym dokumencie pojawili się inni mieszkańcy wsi – Maciej i Gawęł. W 1400 r. urząd klasztornego prokuratora sprawował w Owińskach niejaki Klimaszek. Z kolei z lat 1418-1419 są wiadomości o karczmarzu z Owińsk, noszącym imię Pietryka. W 1423 r. przed sądem szukał sprawiedliwości Mikołaj z Owińsk, któremu zagarnęli całkiem pokaźną kwotę 17,5 grzywny oraz dwa konie niejacy Wojciech i Tomasz z Konarzewa. W 1431 r. z roszczeniami do sądu wystąpiła inna mieszkanka wsi klasztornej – Małgorzata. W dokumentach sądowych z XV w. przewijają się imiona innych mieszkańców Owińsk: Jana Pokłady, Jakuba Nanty, Stanisława Stojara, Błażeja Kmiecica. Sza-

cuje się, że w tym okresie liczba mieszkańców wsi oscylowała w granicach 100-150 osób, a wszystko wskazuje na to, że w stuleciu XVI, zwłaszcza w jego drugiej połowie liczba mieszkańców znacznie wzrosła. Z kolei XVII w., szczególnie jego druga połowa, przyniósł pewien regres, będący wynikiem zarówno zniszczeń wojennych, jak i zaraz. Te same czynniki wpływały na ludność wsi w pierwszej połowie wieku XVIII, kiedy to spore zniszczenia spowodowały wojska szwedzkie.

Większość mieszkańców zajmowała się uprawą roli. W aktach konsystorskich pojawiają się średniowieczni kmiecie z Owińsk: Stanisław Stojar i niejaki Błażej. W połowie XV w. funkcjonowała także karczma. Wiadomo, że w początkach XVI w. najbardziej poważanymi mieszkańcami wsi byli karczmarz i młynarz, nie znamy natomiast liczby zagrodników, o których wspomina się w dokumencie z 1510 r. W drugiej połowie stulecia nastąpił prawdopodobnie rozwój gospodarczy wsi, skoro w roku 1563 wspomina się o dwóch karczmach, o dwóch młynach – oba posiadały po jednym kole, ale także o pracujących w Owińskach krawcu i komorniku. W 1580 r. wspomina się także o 3 zagrodnikach i o rybaku. W dokumencie archiwalnym pochodzącym z roku 1534 zachowały się nazwy własne, takie jak „rola przewoźnice” koło wsi Owińska i „tąka Tomek” koło kościoła (parafialnego?)

Wspomnieć trzeba także o ludziach pozostających w służbie konwentu cysterek, a mieszkających w folwarku klasztornym. Ze źródeł dowiadujemy się, że w roku 1720 oprócz nieznanej liczby komorników pracowali tu także „dwornik, parobek, fornale dwa, drewnik i stróż księży”, a także kowal. Wydaje się, że te dwie społeczności żyły osobno, rozdzielone również w sposób naturalny zabagnioną doliną Owińskiej Strugi.



Pałac w Owinskach przed 1860 rokiem, na litografii Theodora Henrickego. Źródło: Duncker Alexander, Ländlichen Wohnsitze, Schlösser und Residenzen der Ritterschaftlichen Grundbesitzer in der Preussischen Monarchie, Bd. 3, Berlin 1860-1861.

Owińska 1793–1918

W 1793 roku Owińska znalazły się w granicach Królestwa Prus w prowincji Prusy Południowe. Dla Owińsk przełomowy był jednak rok 1797, w którym dobra zmieniły właściciela. Po pięciu wiekach gospodarowania przez konwent cysterek, majątek Owińska na prawie 150 kolejnych lat, stał się własnością Sigmunda Josepha Ottona von Treskow i jego potomków. Następna dekada przyniosła Owińskom i całej okolicy niesłychany rozwój, który zahamowała dopiero przegrana przez Prusy wojna z Francuzami. W jej wyniku jesienią 1806 roku Wielkopolskę zajęły wojska francuskie wspierane przez legiony utworzone przez Jana Henryka Dąbrowskiego. W tym czasie w Owińskach doszło do niecodziennej wizyty, 13 grudnia 1806 roku odwiedził je cesarz Napoleon Bonaparte. Krótkotrwały okres wolności w trakcie trwania Księstwa Warszawskiego (1807-1815) nie przyniósł istotnych zmian. Za to wojny napoleońskie zapisały się w historii miejscowości jako czas przemarszów armii oraz kwaterowania we wsi i w pałacu francuskich, polskich i rosyjskich oddziałów. W lokalnej tradycji zachowała się też pamięć o potyczce z roku 1813, która rozegrała się w Bolechowie, gdzie uciekających spod Moskwy Francuzów dopadli ścigający ich Kozacy. Poległych żołnierzy obu armii, pochowano we wspólnej mogile, rannymi zaś zaopiekowała się miejscowa ludność w stworzonym naprędce lazarecie. O tych wydarzeniach przypomina skromny krzyż, stojący w polu przy szosie.

Po kongresie wiedeńskim Owińska powróciły pod panowanie Królestwa Prus i znalazły się w rejencji poznańskiej Wielkiego Księstwa Poznańskiego, nazwanego później (1848) Prowincją Poznańską. W skład rejencji poznańskiej wchodziły powiaty, których liczba i nazwy zmieniały się na przestrzeni lat. Owińska do 1887 roku należała do powiatu poznańskiego, a następnie do powiatu poznańskiego wschodniego. W związku z wprowadzeniem w 1874 roku urzędów stanu cywilnego cały kraj podzielono na obwody. Siedzibą jednego z takich obwodów zostały Owińska, które były także centrum rozległego okręgu policyjnego. Młodzi mężczyźni z Owińsk, zarówno Polacy, jak i Niemcy, służyli w pruskiej armii, przelewając krew za króla. Po krwawych wojnach z Danią, Austrią i Francją (1864-1871), które przyniosły Niemcom zjednoczenie i dobrobyt, mieszkańców Owińsk czekało ponad 40 lat spokojnej egzystencji. Zakończył ją wybuch I wojny światowej. Na różnych frontach Wielkiej Wojny walczyło co najmniej 30 mężczyzn z owińskiej parafii. Połowa z nich nie wróciła do domu. Listopad 1918 roku przyniósł zakończenie wojny oraz powstanie niepodległego państwa polskiego. Mieszkańcy Owińsk i okolicy musieli jeszcze swoją wolność wywalczyć w powstaniu wielkopolskim.



Nagrobek weterana wojny francusko-pruskiej na cmentarzu ewangelickim w Owińskach.
Fot. Marian Wawrzyszko.



Gorzelnia na fotografii z lat 80. XX wieku.
Fot. Ewa Jachczyk.

Majątek Owińska

Po upadku Rzeczypospolitej dobra zakonu cysterek stały się własnością pruskiej domeny państwowej. W 1797 roku Sigmund Otto Joseph von Treskow (1756-1825) nabył od państwa majątek Owińska na korzystnych warunkach i zobowiązał się, że go unowocześni, podniesie jego rentowność, a co za tym idzie dochody z podatków. Zakupione ziemie leżały po obu stronach Warty i rozciągały się od Chludowa na zachodzie po Kowalskie na wschodzie. Wraz z wcześniej nabytym majątkiem Strzelce w pobliżu Kutna, obszar dóbr Treskowa wynosił ok. 20 tysięcy hektarów. Sigmund Otto energicznie przystąpił do inwestowania w nowe włości, które składały się z 13. wiosek po obu stronach Warty i dużego obszaru lasów. Ich centrum stanowiły Owińska z dominującym w krajobrazie malowniczych wzniesień barokowym kościołem i klasztorem. Na przeciwnym wysokim brzegu znajdowało się Radojewo połączone z Owińskami przeprawą. Treskow zatrudnił Davida Gilly'ego, wybitnego architekta, aby zaplanował nowe miejscowości i zabudowania, drogi, przeprawę i ciek wodny w sposób funkcjonalny i harmonizujący z zastanym krajobrazem.

Inwestycje wymagały ogromnych pieniędzy. Sigmund Otto Joseph von Treskow był zamożny, ustosunkowany i bardzo przedsiębiorczy, musiał jednak się zapożyczyć i wypuścić prywatne obligacje, aby zgromadzić środki potrzebne do urzeczywistnienia ambitnych zamierzeń. Realizację projektu zlecono młodemu architektom z dopiero co powołanej do życia Berlińskiej Akademii Budownictwa, w której David Gilly był jednym ze współzałożycieli i dyrektorów: Ernstowi Konradowi Petersonowi, Karlowi Friedrichowi Schinklowi oraz architektowi i właścicielowi firmy sztukatorskiej, Louisowi Catelowi. W ciągu kilku lat (1797-1806)

w Owińskach i Radojewie postawili kompleks budynków, których centrum stanowił reprezentacyjny pałac. Najpierw powstały budynki gospodarcze: na południe od klasztoru stanęły domy dla pracowników oraz dziś już nieistniejąca cegielnia, naprzeciw planowanego dopiero pałacu, gorzelnia, spichlerz i dom mieszkalny wykonane w całości z kamienia polnego.



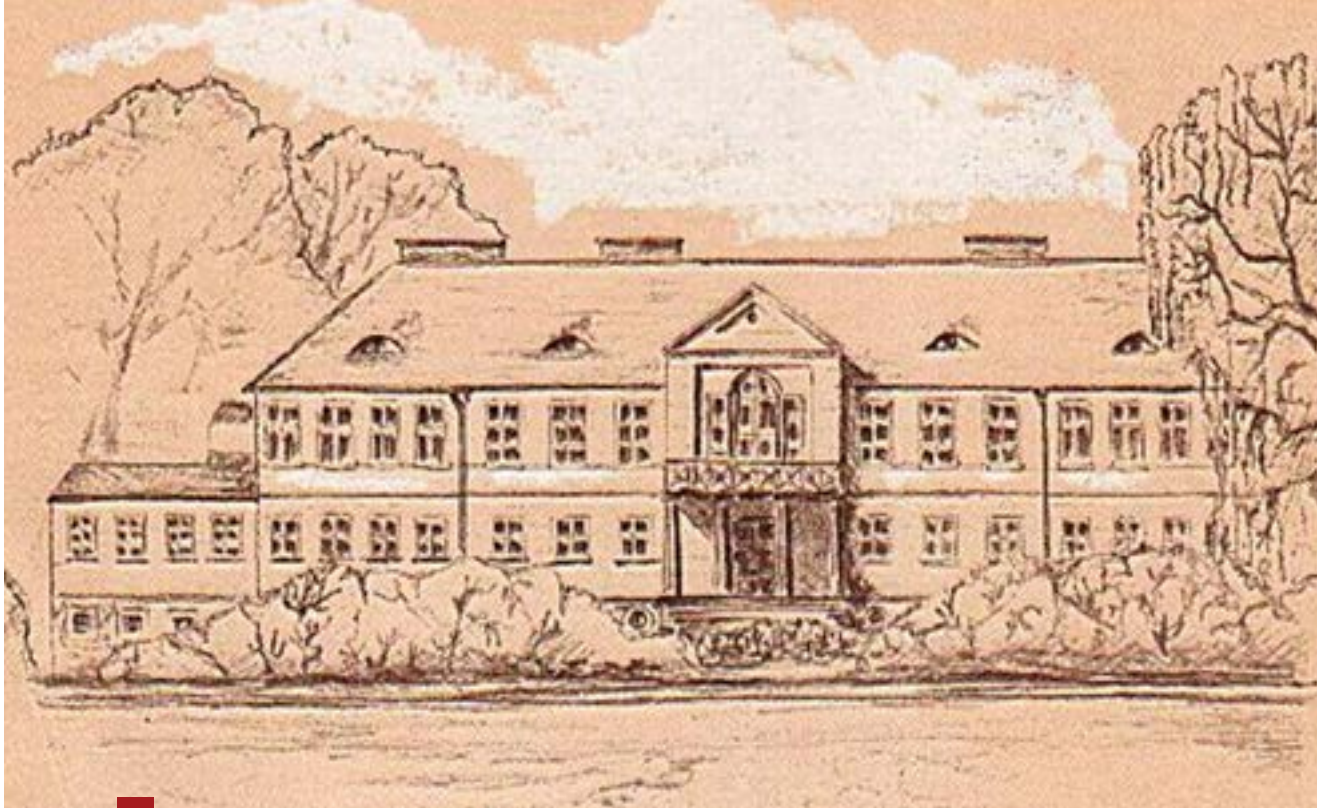
Sigmund Otto von Treskow, autor nieznanym.
Źródło: Wikipedia.de

W północnej części wsi rozlokowano zabudowania folwarku. Po zachodniej stronie drogi wybudowano domy dla pracowników majątku, po drugiej stronie stajnie, owczarnie, spichlerz i stodoły. Nad owalnym stawem stanął, posadowiony na cokole z kamieni polnych, okazały dom inspektorów, czyli rządówka. Na podwórzu działała kuźnia, która w połowie XIX wieku została przebudowana w stylu neogotyckim i ozdobiona niewielką wieżą. Pomiedzy folwarkiem a klasztorem w 1804 roku postawiono dom dla zarządcy, tzw. mały pałac wraz z oranżerią. Mały pałac zaprojektowany został jako dwukondygnacyjny skromny dwór z dzie-

więcioma osiami okiennymi. Frontem skierowany był w stronę gorzelni, a z okien fasady ogrodowej roztaczał się widok na główny pałac i zabudowania klasztorne. Mały pałac, chociaż pierwotnie miał służyć zarządcom majątku, zamieszkiwany był przede wszystkim przez członków rodziny von Treskow, od drugiej połowy XIX wieku, stając się siedzibą wdów. Nieco wcześniej, ok. 1800 roku, po drugiej stronie Warty, na zboczu wzgórza w Radojewie, Ernst Conrad Peterson wybudował dla Treskowów skromny pałac w stylu klasycyzmu berlińskiego, który górował nad opadającymi ku rzece sadami i winnicami. Dopełnieniem stał się wkrótce pa-



Mały pałac na fotografii z lat 80. XX wieku.
Fot. Ewa Jachczyk.



Pałac w Owińskach. Rys. Marek Budziszewski.

łac w Owińskach, wybudowany w latach 1804-1806, jako reprezentacyjna siedziba rodowa. Obie budowle łączyła przeprawa promowa przez rzekę oraz dziś już nieczytelna oś widokowa. Wyróżniającą cechą pałacu w Owińskach stanowił nieotynkowany cokół z kamieni polnych oraz umieszczone w nim okrągłe okna, które dodawały tej eleganckiej budowli nieco rustykalnego wyrazu. Na pierwszy plan wysuwał się jednak umieszczony na osi budynku ryzalit z portykiem, którego kolumny podtrzymywały szeroki taras ozdobiony arkadowymi drzwiami balkonowymi. Przed pałacem pozostawiono otwartą przestrzeń z rozległym stawem. Po jego obu stronach zbudowano okazałe budynki bramne, przez które wiodły drogi do pałacu i przylegającego do niego parku. Pałace w Owińskach i Rado-

jewie oraz otaczające je parki krajobrazowe wzbudzały zachwyt i zainteresowanie. Wielokrotnie odwiedzali je m.in.: Antoni Henryk Radziwiłł namiestnik Wielkiego Księstwa Poznańskiego i jego żona Luiza. Sigmund Otto założył w dobrach owińskich nowe wsie i folwarki, którym nadał nazwy dawnych rodowych dóbr: Milow (Mielno), Praemnitz (Promnice), Schlagenthin (Szlachęcín). Kolejne folwarki nosiły nazwy wywodzące się od imion synów: Karlowitz (Karłowice), Heinrichsfelde (Potasze), nieistniejące już Ottowo oraz Ludwigshöhe (Ludwikowo), które powstało później. Jedyna córka Anna została utrwalona w nazwach Annaberg (Dziewicza Góra) i folwarku Annahof, który dziś nosi nazwę Annowo. Imionami pozostałych synów nazwane zostały folwarki w dobrach Strzelce. Natomiast

w 1837 roku założono folwark Treskowo (Trzaskowo). Sigmund Otto von Treskow zmarł 6 lutego 1825 roku w Owińskach i pochowany został w Radojewie. Jego pomnik nagrobny odlany z berlińskiego żelaza nie zachował się do naszych czasów. Po jego śmierci włości owińskie zostały podzielone pomiędzy trzech synów. Owińska odziedziczył Otto Sigismund von Treskow (1793-1855) wraz z Trzuskotowem, Biedruskiem, Chludowem, Chojnicą, Czerwonąniwą i Knyszynem, Tworkowem i Zielątkowem oraz Wronczynem i Złotnikami. Radojewo z Neudorf (Nową Wsią), Umultowo i Bolechowo ze Schlagenthinem przypadły Heinrichowi Balthasarowi (1795 - 1861), a Wierzonka, Karlowitz i Ludwigshöhe najmłodszemu z braci, Ludwigowi Augustowi (1799-1865). Po podziale do majątku Owińska należało 6340 hektarów pól, łąk i lasów. Nowy właściciel Owińsk kontynuował dzieło ojca, rozbudowując i unowocześniając majątek. Otto Sigismund, podobnie jak pozostali bracia, pozostawał pod wpływem nowych prądów w rolnictwie. Hodował owce i wspierał rozwój ich stad u włościan. Co roku „udzielał” bezpłatnie baranów zarodowych dziesięciu wybranym gospodarstwom. W ten sposób na wsi rodziło się więcej zdrowych jagniąt i podnosiła się jakość hodowanych zwierząt. Dziedzic Owińsk pomagał też w utrzymaniu dróg i mostów, a także fundował sadzonki drzew różnych gatunków, którymi wysadzano pobocza, tworząc aleje. W 1829 roku przy szlaku na Dziewiczą Górę postawił neogotycki, parterowy pawilon, z którego rozpościerał się widok na Wartę w kierunku Radojewa. Budynek przez lata był ulubionym miejscem spotkań rodziny i zapraszanych gości. Dzisiaj dworek pełni funkcję leśniczówki w Annowie. Otton Sigismund uwłaszczył swoich chłopów z Owińsk. Uwłaszczenie objęło 19 komorników, uprawiających dotąd nadwarciańskie pola na południu miejscowości. W zamian za opusz-

czenie należących do majątku gruntów otrzymali oni na własność gospodarstwa w nowo powstałej osadzie Heinrichsfelde, położonej w pobliżu istniejącego już pod tą samą nazwą folwarku. Warunki zamiany, wzajemne prawa i obowiązki dziedzica Owińsk i chłopów uregulował reces z 1835 roku. Od tego czasu Owińska stały się obszarem dworskim, w zasadzie pozbawionym mniejszych gospodarstw rolnych. Rok po przeprowadzeniu ustawy uwłaszczeniowej właściciel Owińsk protestant Otto Sigismund von Treskow ożenił się z katoliczką Józefiną Koperską, córką dzierżawcy z Łagiewnik koło Chludowa. Uroczystość miała miejsce w kościele parafialnym w Owińskach, a sakramentu młodej parze udzielił proboszcz Konrad Kokoszyński. Według zapamiętanych przekazów wesele dla wsi, odbyło się na dzisiejszym placu Przemysława. Małżeństwu urodziło się sześćoro dzieci.

Ważnym wydarzeniem w historii majątku była „wizyta inspekcyjna”, złożona w 1842 roku przez króla Prus Fryderyka Wilhelma IV. Odwiedziny władcy okazały się sukcesem towarzyskim Ottona i Józefiny.

Nie ominęły Owińsk epidemie cholery, które nawiedzały Wielkopolskę w XIX wieku. Z zachowanych doniesień prasowych wiadomo, że właściciel Owińsk angażował się w pomoc w zwalczaniu zarazy. Dla parafii owińskiej szczególnie tragiczne było uderzenie cholery z lat 1848-1852, w wyniku którego w Owińskach zmarło 17 osób, w Chludowie 39, a w Bolechowie 31. Ostatnie lata przed śmiercią Ottona Sigismunda małżonkowie von Treskow spędzili w swojej posiadłości Sady Dolne na Dolnym Śląsku. Po śmierci męża, pochowanego na cmentarzu ewangelickim w Owińskach, Józefina na swoją wdowę siedzibę wybrała mały pałac. Majątek owiński przejął Otto Sigismund Joseph (1836-1910), najstarszy syn Ottona Sigismunda i Józefiny. Biedrusko, Chludowo, Knyszyn z przynależnymi fol-

warkami podzielono pomiędzy młodszych braci. Nowy właściciel Owińsk w 1879 roku zakupił Nieszawę koło Murowanej Gośliny i stamtąd zarządzał majątkiem poprzez swoich administratorów. Dobra owińskie liczyły w 1896 roku 2590 hektarów i należały do nich folwarki w Annaberg, Mięgowie i Heinrichsfelde. Nadal działały cegielnia, gorzelnia i młyny, do majątku należały także 2 gospody. Gospodarstwo specjalizowało się w hodowli bydła holenderskiego i produkcji nabiału. Pod koniec lat 80. XIX wieku majątek Owińska liczył 849 mieszkańców, w tym 586 katolików, 304 protestantów i 17 żydów.

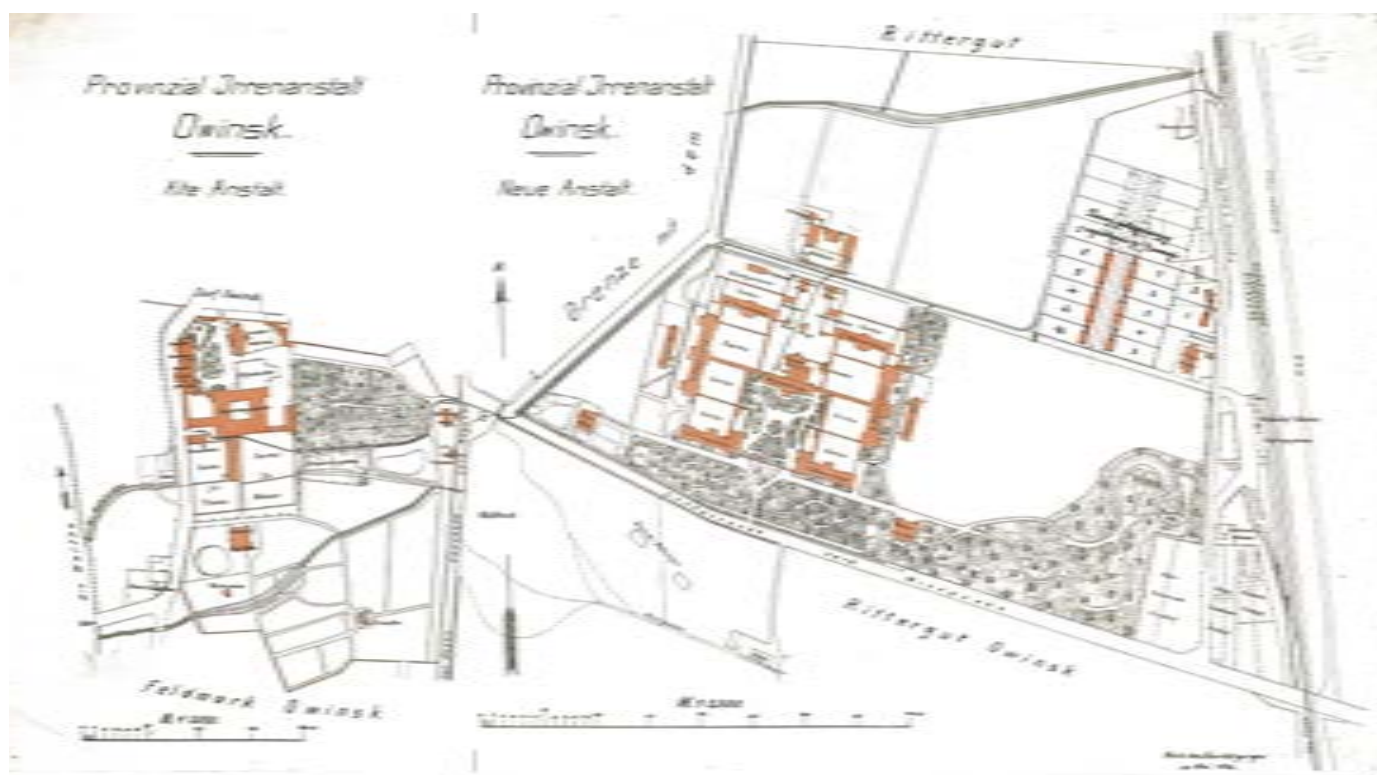
Otto Sigismund Joseph von Treskow od 1862 roku pozostawał w związku małżeńskim z Bertą Bensch, z którą dochował się ośmiorga dzieci. Po śmierci ojca w 1910 roku panem na Owińskich został najmłodszy z synów, Walther Fryc Otton (1874-1928). Przed objęciem majątku Walther von Treskow przez dwa lata piastował funkcję starosty powiatowego w Mogilnie. W roku 1916 został prezesem poznańskiej Izby Rolniczej. Rok wcześniej ożenił się z Jone Roth. Z okazji ich ślubu do pałacu w Owińskich doprowadzono prąd i bieżącą wodę.

Informacja z Gazety Wielkiego Xięstwa Poznańskiego o zasługach właścicieli Owińsk i Radojewa w walce z epidemią cholery w 1831 roku.
Źródło: Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego, 1831.09.27, nr 224.





Zakład Psychiatryczny w Owieńskach usytuowany w budynkach poklasztornych. Źródło: Kalendarz Polski, Rusk i Gospodarski dla Wielkiego Xięstwa Poznańskiego na rok 1841, t. 13, str. 213



Plan Prowincjonalnego Zakładu dla Oblakanych w Owieńskach z 1912 roku, z naniesionymi ręcznie późniejszymi poprawkami.
Źródło: kolekcja prywatna

Zakład Psychiatryczny

Ponad stuletnie dzieje zakładu rozpoczęły się, kiedy król Prus, najwyższym rozporządzeniem gabinetowym z dnia 7 lipca 1834 roku, przekazał budynki i ogrody zniesionego klasztoru panien cysterek w Owińskach sejmowi prowincjonalnemu Prowincji Poznańskiej, w celu urządzenia w nich instytutu leczenia obłąkanych. Sejm do realizacji tego zadania powołał specjalną komisję, w skład której weszli m.in.: Tytus Działyński, Edward Raczyński i Andrzej Niegolewski. Z funduszy prowincji przeprowadzono remont, dobudowano dwa skrzydła i przysposobiono zabudowania klasztorne do pełnienia nowych funkcji. 28 stycznia 1838 roku oddano do użytku Prowincjonalny Zakład dla Obłąkanych (Provinzial Irren Heilanstalt zu Owińsk) mogący przyjąć jednorazowo 100 chorych. Teren zakładu otoczony był murem. Zabudowania wewnątrz, dziedzińce i tereny zielone podzielono na części dla kobiet i mężczyzn, potem jeszcze ze względu na stan zdrowia i stan społeczny pacjentów. Pokoje były jednoosobowe i wieloosobowe, wyposażone wygodnie i schludnie. Opiekę religijną nad chorymi sprawowali katolicki ksiądz z Owińsk i ewangelicki pastor z Murowanej Gośliny; w wysokiej, sklepionej sali urządzono kaplicę. W każdym oddziale znajdowały się wspólna jadalnia i pomieszczenia do spędzania wolnego czasu, wygodnie urządzone łazienka oraz zaplecze i apteka dla

lekarzy. Pierwszy lekarz i zarazem dyrektor Friedrich Wilhelm Beschorner mieszkał w nowo wybudowanym budynku obok kościoła i plebanii, reszta zaś personelu – drugi lekarz i chirurg, inspektor i jego podwładni na terenie zakładu. Zakład utrzymywany był z dochodów z gruntów, opłat za leczenia wnoszonych przez rodziny pacjentów, darowizn oraz dotacji uchwalanej przez sejm Prowincji Poznańskiej. Chociaż poziom leczenia wszystkich pacjentów był taki sam, to opłaty za pobyt były zróżnicowane. Zależnie od stopnia zamożności można było zapewnić sobie większy lub mniejszy komfort podczas przebywania w zakładzie. Z budżetu prowincji fundowano bezpłatnych 20 miejsc dla osób niezamożnych. Pod koniec lat 40. XIX wieku stało się jasne, że zakład nie jest w stanie pomieścić wciąż rosnącej liczby chorych. Najgorzej przedstawiała się sytuacja ze stałymi pensjonariuszami, czyli chorymi nie-rokującymi poprawy. W 1868 roku podjęto uchwałę o rozbudowie zakładu w Owińskach. Zaplanowano, że powstanie nowoczesny obiekt, a stary zakład poddany zostanie gruntownemu remontowi. Po ukończeniu prac pacjenci rokujący na wyleczenie mieli zostać przeniesieni do nowego zakładu, a w starym obiekcie znaleźć mieli schronienie pensjonariusze, których stan zdrowia nie rokował poprawy. Władze prowincji na budowę przeznaczyły 250 tys. talarów z obligacji prowincjalnych. Przewidywano, że nowy zakład pomieści do 200 chorych. Właściwe prace poprzedziło nabycie



Widok ogólny zabudowań nowego zakładu, fragment pocztówki z 1911 roku.
Źródło: archiwum Fundacji Nasze Podwórkó.

od właściciela Owińsk, Ottona Sigismunda Josepha von Treskowa, 90 mórg ziemi pod budowę. W końcu 1869 roku przystąpiono do osuszania mocno podmokłego terenu. Budowa rozpoczęła się w lutym 1870 roku. Biuro budowy zostało ulokowane w miejscowej oberży. W trakcie prac postawiono dwa pawilony dla chorych z klas zamożniejszych, dwa wielkie budynki dla chorych z niższych klas, dwa budynki dla szaleńców, budynek ekonomiczny z pralnią i kuchnią, wieżę wodną, budynek dla maszyny parowej i komina parowego, dom ogrodniczego, łaźnię, kostnicę, dwie re-mizy. Cały zakład został zwodociągowany i skanalizowany. W czasie trwania inwestycji pilnie wśluchiwa-no się w głosy autorytetów medycznych z Berlina. To za ich radą powzięto decyzję o przeznaczeniu dodatko- wych środków na postawienie małego gospodarstwa

rolnego z chlewem i stodołą, gdzie lżej chorzy pacjenci mogliby rehabilitować się poprzez pracę na świeżym powietrzu i kontakt ze zwierzętami. Stawianie nowego zakładu ukończono późnym latem 1874 roku. Oddana do użytku placówka była najnowocześniejszym tego typu obiektem w ówczesnych Niemczech, a jej plany zostały odznaczone złotym medalem na Międzyna-rodowej Wystawie Higieny i Szpitalnictwa w Paryżu. Dnia 9 września 1874 roku pacjentów ze starego za-kładu przeniesiono na nowe miejsce i niedługo potem przystąpiono do remontu i rozbudowy pomieszczeń poklasztornych. Po zakończeniu prac pod koniec lat 70. XIX wieku w obu zakładach, nowym i starym moż- na było zaopiekować się 400 chorymi. W następnych dziesięcioleciach przeprowadzono kolejne moderniza- cje i rozbudowy zwiększające liczbę miejsc szpitalnych.



Kościół pw. św. Mikołaja, na zdjęciu z II połowy XX wieku.
Źródło: archiwum rodzinne Ireny Brzezińskiej-Kiziorek.

Parafia i kościoły pw. św. Mikołaja i św. Jana Chrzciciela

W pierwszych dziesięcioleciach XIX wieku kościołem parafialnym była świątynia pw. św. Mikołaja. W tym czasie kościół pw. św. Jana Chrzciciela pozostawał sanktuarium klasztornym. W wyniku zabiegów mieszkańców, którzy obawiali się, że po wyprowadzeniu się zakonnic świątynię przejmą protestanci, dotychczasowy kościół klasztorny po 1835 roku stał się kościołem parafialnym, natomiast kościół pw. św. Mikołaja pełnił odtąd funkcje pomocnicze. W XIX wieku do parafii w Owińskach zgodnie z porozumieniem z 1773 roku należał również kościół filialny w Chludowie. Od roku 1811 proboszczem parafii owińskiej był Konrad Kokoszyński, który przed objęciem probostwa pełnił funkcję proboszcza miejscowego klasztoru cysterek.

Jak wynika z zachowanych aktów chrztu, zaślubin i zgonów oprócz ks. Kokoszyńskiego posługę w Owińskach w pierwszym dwudziestoleciu XIX wieku sprawował również kaznodzieja ks. Erazm Boesler. Proboszcz Konrad Kokoszyński zmarł 22 marca 1839 roku. Jego następcą został ks. Teofil Kozłowski (1840-1847), a kolejnym zarządcą parafii był ks. Jan Nepomucen Wittan (1845-1848). W roku 1849 swoją posługę rozpoczął ks. Stanisław Wyszyński. Na czas jego proboszczowania przypadła naprawa gałki na kopule kościoła pw. św. Jana Chrzciciela, do której przed jej ponownym zamontowaniem w 1856 roku, włożono kilka monet oraz dokument mający charakter listu do potomnych. W dokumencie tym napisano, że patronami kościoła są właściciele byłych posiadłości klasztornych, owdowiała Józefina von Treskow z domu Koperska z Owińsk, Heinrich Balthasar von Treskow z Radojewa i Bolechowa oraz Ludwig von Treskow z Wierzonki. Według dokumentu parafia liczyła wówczas 1500 dusz i obejmowała: Owińska, Annowo, Potasze, Miękówko, Bole-

chówko, Miękowo, Bolechowo, Treskowo, Szlachęcín, Promnice i Radojowo. Do parafii należał też kościół filialny w Chludowie z około 500 wiernymi. W dokumencie wspomina się o świeżo przeprowadzonym przez patronów remoncie dachu i murów kościoła. Dokument podpisali m.in.: patroni kościoła, proboszcz Stanisław Wyszyński, naczelnik policji Boruschein oraz dyrektor zakładu psychiatrycznego dr Beschorner. Po odejściu ks. Wyszyńskiego na probostwo do Kaźmierza proboszczem w Owińskach został ks. Grodzki, który funkcję tę piastował co najmniej do roku 1866 roku. Kolejnym proboszczem był Tomasz Kłoniecki, urodzony w 1833 roku. W okresie urzędowania ks. Kłonieckiego pojawiła się znowu konieczność wymiany gałki na kopule kościoła. Dokonano jej 10 października 1878 roku. Podobnie, jak 22 lata wcześniej do gałki przed jej zamontowaniem włożono dokument opisujący stan parafii i kościoła. W dokumencie napisano, że parafia liczy 1500 dusz i posiada dwa kościoły, z których dawniejszy (św. Mikołaja) używany był tylko do nabożeństw żałobnych. Patronami kościoła w tym czasie byli: Otton von Treskow z Owińsk, Otto Heinrich von Treskow z Radojewa, Hugon von Treskow z Wierzonki oraz Zygmunt Szułdrzyński, który kilka lat wcześniej nabył od Tresków majątek Bolechowo. W dokumencie podkreślono, że rok 1878 był dla świątyni niezwykle pomyślny. Na wieży zegarowej i na wieży kościoła zamontowano nowe słupy, na których postawiono krzyże. Udało się również zbudować organy o 12 głosach oraz pokryć prawie cały dach kościoła nowym cynkiem. W czasie prowadzonych prac w gałce wieży kościoła natrafiono na dokument z 1856 roku, a w gałce wieży zegarowej odnaleziono dokument z 1834 roku opisujący jej renowację oraz monety z lat 1766, 1767, 1794, 1834.

Wszystkie dokumenty i monety umieszczono z powrotem w gałkach. W roku 1879 spłonęło probostwo. Na miejsce spalonego budynku, kosztem patronów wystawiono nową, murowaną plebanię. Budynek na parterze składał się z 5 pokoi oraz kuchni, spiżarni i łazienki, natomiast na piętrze umieszczono pokój gościnny, pokój dla gospodyni i pokój dla służącej. Plebania posiadała werandę. Obok plebanii postawiono murowaną oborę z chlewikiem i strychem na siano i słomę. Proboszcz Tomasz Kłoniecki odszedł z Owińska w roku 1887. Na początku XX wieku zarządcą parafii był ks. Franciszek Goncerzewicz, z którego inicjatywy kościół zo-

stał odmalowany na biało. Od 1909 roku proboszczem owińskim był ks. Stanisław Wiliński. W czasach jego proboszczowania jeszcze przed wybuchem I wojny światowej do plebanii doprowadzono energię elektryczną oraz zbudowano drugą plebanię przy kościele pw. św. Mikołaja, gdzie na parterze powstała salka parafialna, w której odbywały się zebrania organizacji katolickich i społecznych, a na piętrze mieściło się trzy-pokojowe mieszkanie organisty.

No.	Nomen et cognomen nuptiale	Nomen ca- sualis in- scribitur in sacramentali actuum	Nomen patrimonii et cognomen patri- ale inscribitur habeo, unde et patris et una la- penna sacramentali in actibus vel dum parata sit.	Cognomen patris et cognomen matris	Aetas		Religio	Cognomen patris et matris	Dies prole- tationis	Dies depen- dentiae et que sunt	Nomen conditio et po- litis status qui be- neficio sacramentali admittit.	Mater
					anni	mens.						
12.	1877	Niklas	Valentinus Groganowski inuicis filius legitimi et legitime Matthaeus Bartholomaeus virginis maritus ab eis legitime; in Grogan.	procurator filius	29.	26	Cath.	Cath.	procurator filius	29. 26.	Matthaeus Bartholomaeus filius legitimi et legitime Matthaeus Bartholomaeus virginis maritus ab eis legitime.	
23.	23. Novembris	J.	Carolinus Chasinski inuicis filius legitimi et legitime Matthaeus Bartholomaeus virginis maritus ab eis legitime; in Grogan.	procurator filius	26.	27.	Cath.	Cath.	procurator filius	26. 27.	Matthaeus Bartholomaeus filius legitimi et legitime Matthaeus Bartholomaeus virginis maritus ab eis legitime.	
28.	23. Novembris	J.	Valentinus Groganowski inuicis filius legitimi et legitime Matthaeus Bartholomaeus virginis maritus ab eis legitime; in Grogan.	procurator filius	22.	26.	Cath.	Cath.	procurator filius	22. 26.	Matthaeus Bartholomaeus filius legitimi et legitime Matthaeus Bartholomaeus virginis maritus ab eis legitime.	

Owińska
die 3^o Septembris 1896
Franciszek Goncerzewicz

Karta z księgi zaślubin za roku 1845 roku z pieczęcią parafii.
Źródło: Archiwum Państwowe w Poznaniu.

Szkoła

Szkoła elementarna w Owińskach istniała na pewno przed 1819 rokiem. W placówce uczyły się wspólnie dzieci wyznania rzymskokatolickiego i ewangelickiego. Szkołę założył i uposażył ziemią Sigmund Joseph Otto von Treskow właściciel majątku, a rodzice uczniów płacili składki na jej utrzymanie. Nie wiadomo gdzie stał ówczesny budynek szkolny ani jak wyglądał. Pierwszym nauczycielem, o którym zachowały się wzmianki, był Michael Scheske, który uczył w Owińskach do 1838 roku. Kolejnymi nauczycielami byli: Gottlieb Scholz, Carl Graeter oraz panowie Duckrau i Zimmermann. W tym czasie do szkoły chodzili dzieci z Owińsk, Bolechówka, Heinrichsfelde, Miękowa i Miękówka. Uczniów było ok. 100, czasem więcej. Właściciel Owińsk pomagał materialnie najuboższym uczniom zarówno z rodzin ewangelickich, jak i katolickich. W latach 50. XIX wieku wśród przedstawicieli wsi uczestniczących w podejmowaniu decyzji dotyczących szkoły znajdowali się:

Stanisław Olniewicz z Bolechówka, Martin Kijanowski z Heinrichsfelde, Melchior Jarzembowski z Miękowa, von Weddel z Annahof oraz Christian Wolff i Ludwig Neubelt z Owińsk. W 1853 roku nadzór szkolny zawarł umowę z mieszkanką Owińsk Wilhelminą Mosek na prowadzenie zajęć dla dziewcząt z szycia i szydełkowania. Ważna zmiana nastąpiła w 1856 roku. Ze wspólnej dotychczas placówki wyodrębniono szkołę ewangelicką. W ten sposób w Owińskach zaczęły funkcjonować dwie osobne szkoły, ewangelicka i katolicka. Każda z nich miała swojego nauczyciela i swoją radę szkolną, każda podlegała też innemu inspektorowi szkolnemu: szkoła katolicka miejscowemu proboszczowi, szkoła ewangelicka pastelowi z Murowanej Gośliny. Nadal jednak, ze względu na zajmowanie tego samego budynku i zapewne użytkowanie tej samej szkolnej ziemi, wiele było spraw, które je łączyły. Pierwszym nauczycielem szkoły ewangelickiej był Johann Heinrich



Budynek dawnej szkoły dla dzieci katolickich, później poczta.
Fot. Danka Pawlicka, koniec XX w.



Budynek dawnej szkoły dla dzieci ewangelickich.
Fot. Danka Pawlicka, koniec XX w.

Haake, którego w 1897 roku zastąpił Waldemar Feist. Do szkoły ewangelickiej uczęszczało zazwyczaj ok. 40 uczniów, przede wszystkim z Owińsk. Natomiast w szkole katolickiej do 1873 roku uczył Hipolit Jasiński mający pod opieką 87 uczniów. Następcą pana Jasińskiego został Emanuel Sebel, absolwent Królewskiego Seminarium Nauczycielskiego w Poznaniu, który pracował w Owińskach do roku 1919. Pan Sebel był również organistą, prowadził chór oraz wspólnie z ks. Wiłńskim zbierał legendy i podania dotyczące wsi. W tym

czasie do szkoły uczęszczało przeciętnie ok. 150 dzieci. Na początku XX wieku podjęto decyzję o budowie dwóch nowoczesnych budynków szkolnych. Do roku 1911 postawiono nową szkołę z czerwonej cegły dla dzieci katolickich. Budynek składający się z dwóch izb lekcyjnych i dwóch mieszkań dla nauczycieli stanął przy dzisiejszej ulicy Poznańskiej. Natomiast na dzisiejszym placu Przemysława postawiono szkołę dla dzieci ewangelickich. Budynek miał jedną izbę lekcyjną i dwa mieszkania dla nauczycieli.

Nro. 245. No. 461. Mai b. J.

Der Rittergutsbesitzer Herr Otto v. Treskow zu Owińsk hat bei Gelegenheit der Schulprüfung fast 50 Kinder dürftiger Eltern, ohne Unterschied der Confession, mit den nöthigsten Kleidungsstücken, und zwar die Knaben mit Röcken, Beinkleidern, Hemden, Stiefeln und Halstüchern, die Mädchen mit Schürzen, Schuhen, Tüchern und Mützen bekleidet. Ebenso unterhält derselbe aus eigenen Mitteln eine Industrielehrerin für die Schule und hat letztere sowohl mit dem nöthigen Inventarium ausgestattet als die Materialien zu den zuzufertigenden Arbeiten überwiesen. Wir sehen uns veranlaßt, diesen Act großmüthiger Liberalität und der wohlwollendsten Theilnahme für die Förderung der Schulzwecke zur öffentlichen Kenntniß zu bringen.

Posen, den 22. Mai 1838.

Königl. Preuss. Regierung. II

Nr. 461. Maja r. b.

Pan Otto Treskow, dziedzic dóbr Owińskich, zaopatrzył, przy okazji egzaminu szkolnego, prawie 50 dzieci ubogich rodziców, bez różnicy wyznania, w najpotrzebniejszą odzież: chłopców w surduty, spodnie, koszule, buty i chustki na szyję, dziewczęta w fartuchy, trzewiki, chustki i czapki. Prócz tego utrzymuje on własnym kosztem nauczycielkę przemysłową dla szkoły, którą obdarzył zapasem potrzebnych do robót materiałów. Powodowani jesteśmy czyn ten wspaniałomyślną szczodroty i najżyczliwszego udziału w wspieraniu celów szkolnych do publicznej podać wiadomości.

Poznań, dnia 22. Maja 1838.

Król. Pruska Regencja. II

Informacja o pomocy Ottona Sigismunda von Treskow dla miejscowej szkoły.
Źródło: Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Posen, 1838.05.29, nr 22.

W opisywanych czasach w Owińskach działał urząd pocztowy trzeciej klasy należący do dylżansowej poczty tczewskiej, której kolejnymi przystankami były: Murowana Goślina, Wągrowiec, Kcynia, Nakło, Bydgoszcz. Natomiast od 1872 roku funkcjonowała we wsi poczta stacjonarna. Od 1905 roku Owińska połączona była ze światem linią kolejową, która biegła początkowo od stacji Główna przez Skoki do Janowca Wielkopolskiego. Ważną rolę komunikacyjną spełniała przeprawa promowa przez Wartę, w 1889 roku dzierżawił ją przewoźnik o nazwisku Stahr. Obok przeprawy znajdowała się przystań dla łodzi i barek. Zawijał do niej także parostatek wycieczkowy, pływający po Warcie. W przededniu I wojny światowej w miejscowości istniały dwie oberże, jedna nad Wartą, w pobliżu przystani, druga przy drodze do Murowanej Gośliny. W 1891 roku powstało kółko rolnicze, którego inicjatorem i prezesem został dr Tadeusz Szułdrzyński właściciel majątku Bolechowo. W 1904 roku kółko skupiało 20 członków

z całej parafii, wiceprezesem był Michał Wolniewicz gospodarz z Bolechówka, a skarbnikiem Jarzembowski z Miękowa. Gospodarze spotykali się raz w miesiącu na plebani w Owińskach. Istotną rolę w życiu społeczności odgrywały wykwalifikowane akuszerki, absolwentki Królewskiego Instytutu Połogowego w Poznaniu, opłacane z funduszy publicznych. W latach 20. XIX wieku pracę tę wykonywała Katarzyna Parczewska, od 1835 roku Juliane Krueger, a pod koniec tego stulecia akuszerką w Owińskach była Klementyna Rozwadowska. Za zbieranie podatków z ramienia starosty od 1888 roku odpowiadał Oberinspektor Wilhelm Succo.



W gospodzie nad Wartą, fragment pocztówki z 1911 r.
Źródło: archiwum Fundacji Nasze Podwórk.



Przeprawa przez Wartę, fragment pocztówki z 1911 r.
Źródło: archiwum Fundacji Nasze Podwórk.



Gospoda, fragment pocztówki z 1918 r. Źródło: archiwum Fundacji Nasze Podwórk.



Owińska 1918–1945

Dnia 27 grudnia 1918 roku w Poznaniu wybuchło powstanie w wyniku którego Owińska wraz z przeważającą częścią Wielkopolski znalazły się ostatecznie w granicach Rzeczypospolitej. Istotną rolę w tych wydarzeniach odegrał jeden z patronów parafii owińskiej dr Tadeusz Szułdrzyński z Bolechowa, członek Naczelnej Rady Ludowej. Gwarantem bezpieczeństwa odrodzonej ojczyzny była armia, którą nadzwyczaj sprawnie udało się sformować. Wśród wojskowych garnizonów II Rzeczypospolitej ważną rolę odgrywało Biedrusko, a część przeprowadzanych na tamtejszym poligonie ćwiczeń odbywała się również na polach w okolicach Owińsk.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Owińska administracyjnie należały do istniejącego już od czasów pruskich powiatu poznańskiego wschodniego. W 1925 roku powiaty poznański wschodni i poznański zachodni scalono, tworząc powiat poznański, który przetrwał do wybuchu II wojny światowej. Do roku 1934 Owińska składały się z dwóch jednostek administracyjnych, tzw. obszarów dworskich: Owińska i Owińska Zakład Psychiatryczny. Ten podział został zlikwidowany w sierpniu 1934 roku, kiedy miejscowość weszła do nowo powstałej gminy wiejskiej Czerwonak. W 1939 roku sołtysem gromady Owińska był J. Wieczorek.



Ćwiczenia kompanii sanitarnej Armii Wielkopolskiej w Owińskach, 10.1919 r. Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl, właściciel: Małgorzata Wierusz-Kozłowska, depozyt Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu.



Ćwiczenia kompanii sanitarnej Armii Wielkopolskiej w Owińskach, październik 1919 r.
Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl, właściciel: Małgorzata Wierusz-Kozłowska, depozyt Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu.



Defilada oddziałów sanitarnych w Owińskach, 13.11.1919 r. Pierwszy od lewej gen.ppor. Ireneusz Wierzejewski, po prawej gen. broni Józef Dowbor-Muśnicki.
Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl, właściciel: Małgorzata Wierusz-Kozłowska, depozyt Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu.

Majątek Owińska

W skład obszaru dworskiego Owińska wchodziły folwarki Annowo, Miękówko, Owińska i Potasze, Owińska stacja kolejowa oraz leśnictwo Dziewicza Góra. Obszar ogólny majątku wynosił w 1926 roku 2291,25 hektara, w tym 1119,50 hektara ziemi uprawnej, 273,75 hektara łąk i pastwisk, 862 hektarów lasów i 36 hektarów dróg, podwórz i nieużytków. Częściami majątku były też gorzelnia, cegielnia, suszarnia płatków ziemniaczanych oraz młyny wodne. Według danych spisu powszechnego z 1921 roku majątek zamieszkiwało 711 osób, z których większość (624 osoby) deklarowała narodowość polską. Właścicielem majątku po 1918 roku był nadal Walther Fritz Otto von Treskow. Po śmierci Walthera, która miała miejsce w 1928 roku w Gdańsku, pieczę nad majątkiem przejęła jego żona Jone von Treskow, która dobrami owińskimi zarządzała do 1945 roku. Jone i Walther von Treskow mieli pięcioro dzieci, córki Berthę i Marię oraz synów Ottona, Walthera i Udo, którzy zginęli w czasie II wojny światowej na froncie wschodnim.

Do obszaru dworskiego należał również tzw. mały pałac wraz z okazałą oranżerią w otaczającym go parku. W międzywojniu budynek nazywano Willą Reginki od imienia mieszkającej tutaj wówczas niezamężnej siostry Walthera von Treskow, Reginy (Bertha Maria Paula Regina).

W 1933 roku w parterowych pomieszczeniach „Reginki” otwarto prywatną szkołę powszechną z językiem niemieckim. Szkołę ufundowała Jone von Treskow, która 10 lat wcześniej założyła w Owińskach Niemieckie Towarzystwo Oświatowe. Szkoła, ucząc w języku niemieckim, realizowała program polskiej szkoły powszechnej i podlegała polskiemu nadzorowi szkolnemu. Formalnie właścicielką szkoły była Emili

Otto, wieloletnia nauczycielka dzieci państwa Treskow, a uczyła w niej młoda absolwentka seminarium nauczycielskiego w Bielsku, Hildegarda Jenkner. Szkoła była niewielka, uczęszczało do niej nie więcej niż 26 dzieci z Owińsk, Dziewiczej Góry, Milna, Wierzonki, Ludwikowa i Promnic. Placówka funkcjonowała najpewniej do 1939 roku. W czasie II wojny światowej Owińska zostały przez okupantów przemianowane na Treskau i taka nazwa widnieje na oficjalnych dokumentach z tego okresu. Rodzina von Treskow opuściła miejscowość w styczniu 1945 roku.



Fragment zabudowań folwarcznych z 1797 roku, stan obecny.
Fot. Małgorzata Kubska.



Zespół lekarzy Zakładu Psychiatrycznego w Owińskach, 1939 r.
Źródło: archiwum Gminna Biblioteka Publiczna w Czerwonaku.



Zespół pielęgniarek pomagających gościom XVIII Zjazdu Psychiatryków Polskich w Owińskach.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.

Zakład Psychiatryczny

Obszar dworski Owińska Zakład Psychiatryczny zamieszkiwało w 1921 roku 713 osób, z których większość stanowiły kobiety (416). Zakład Psychiatryczny Poznańskiego Samorządu Wojewódzkiego kontynuował tradycje szpitala psychiatrycznego z czasów pruskich. Pierwszym jego dyrektorem w odrodzonej Polsce był dr Stanisław Górny. W roku 1924 w szpitalu przebywało 559 chorych, z roku na rok ich liczba systematycznie rosła i pod koniec lat 30. zbliżyła się do tysiąca. Oprócz oddziałów dla dorosłych w zakładzie znajdowały się także szkoła i przedszkole dla dzieci upośledzonych umysłowo. Zakład Psychiatryczny był największym miejscowym pracodawcą nierolniczym. Opiekę nad pensjonariuszami sprawowało kilku lekarzy i około 100 pielęgniarek i pielęgniarzy. Zakład zatrudniał również nauczyciela, rzemieślników oraz kilkunastu pracowników administracji. Posługę duszpasterską zapewniali ksiądz katolicki z parafii w Owińskach oraz pastor z parafii ewangelickiej w Murowanej Goślinie. Przy zakładzie działała Liga Morska i Kolonialna, która organizowała co roku bale karnawałowe, a latem Dni Morza. W czerwcu 1939 roku podczas ostatnich Dni Morza zwodowano na Warcie dwie nowe łodzie sportowe nazwane symbolicznie „Wisła” i „Odra”. Pod koniec lat 30. nowym dyrektorem Zakładu Psychiatrycznego został dr Stefan Węcewicz, a głównym lekarzem był neurolog i psychiatra prof. Marcin Zieliński. Powstały wtedy plany, aby szpital przekształcić w ośrodek naukowo-leczniczy. We współpracy z Wydziałem Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego stworzono dwa oddziały kliniczne dla kobiet i mężczyzn oraz oddział obserwacyjny dla zaburzonych psychicznie recydywistów skazanych przez sądy.

W 1938 roku w Owińskach dla upamiętnienia setnej rocznicy istnienia zakładu zorganizowano XVIII Zjazd Psychiatrów Polskich oraz uroczystości rocznicowe z udziałem starosty poznańskiego Ludwika Begale. Huczne obchody odnosiły się do chlubnej przeszłości i wybiegały śmiało w przyszłość. Wkrótce wszystkie plany unieważnił wybuch wojny. Lekarze i pielęgniarze w sierpniu 1939 roku dostali karty mobilizacyjne. Prof. Marcin Zieliński, major rezerwy, były legionista, kawaler Orderu Virtuti Militari także został powołany do wojska. Trafił do obozu w Kozielsku i podzielił tragiczny los tysięcy zamordowanych polskich jeńców.

W pierwszych dniach września do Owińsk wkroczyli Niemcy. Od połowy października do końca listopada 1939 roku członkowie Sonderkommando Lange I w ramach tzw. akcji T4 zamordowali około 1000 pacjentów Zakładu Psychiatrycznego w tym 78 dzieci. Eksterminacji dokonywali w Forcie VII w Poznaniu i w lasach rożnowskich koło Obornik. Świat o zagładzie pacjentów usłyszał dzięki doktorowi Zdzisławowi Jaroszewskiemu. Ten przedwojenny lekarz zakładu, przebywając 11 listopada 1939 roku w Owińskach, stał się mimowolnym świadkiem wywózki dzieci z oddziału w tzw. starym zakładzie. Przeczując, że taki sam los faszysti zgotują pacjentom „Dziekanki”, natychmiast pojechał do Gniezna, aby ostrzec personel miejscowego zakładu. Niestety jego wysiłki okazały się daremne. Również i tam hitlerowcy zamordowali wszystkich chorych. Doktor Jaroszewski postanowił nagłośnić nazistowskie zbrodnie popełnione na osobach chorych psychicznie. Dzięki swym kontaktom udało mu się przekazać informację o tym, co widział, rządowi polskiemu na wychodźstwie we Francji oraz służbom Państwa Watykańskiego. Przez resztę życia

robił wszystko, aby świat nie zapomniał o niewinnych ofiarach niemieckiego okrucieństwa. Za jego sprawą zagładzie chorych psychicznie poświęcony był XXXVI Zjazd Naukowy Psychiatrów Polskich.

W pozakładowych zabudowaniach okupanci umieścili koszary SS. Stacjonowały tam w 1939 roku oddziały Waffen SS. Najpiew SS-Standarte Totenkopf, od 1942 roku dwa bataliony Leibstandarte SS Adolf Hitler, była szkoła dla podoficerów. Od 16 września 1941 roku w Owińskich zakwaterowano i szkolono około 1000 rekrutów z Danii (Freikorps „Dänemark”). Na początku maja następnego roku jednostkę skierowano na front wschodni. Od kwietnia 1944 roku do stycznia 1945 roku działała, przeniesiona z bombardowanego przez aliantów Brunszwiku, Szkoła Podchorążych SS (SS Junkerschule Braunschweig in Posen -Treskau). W latach 1943-1945 na terenie dawnego Zakładu Psychiatrycznego istniały też filia obozu koncentracyjnego Groß-Rosen oraz mały obóz dla angielskich jeńców wo-

jennych. W końcu stycznia 1945 roku wycofujące się oddziały niemieckie zaminowały i wysadziły budynki zakładu. Cały tzw. nowy zakład stanął w płomieniach. Z pożogi ocalały dwa duże bloki, pawilon dla mężczyzn i mniejsze budynki mieszkalne i gospodarcze. Dnia 23 stycznia 1945 roku budynki byłego zakładu zajęło dowództwo wojsk radzieckich oblegających Twierdzę Poznań.



Zakład Psychiatryczny Poznańskiego Samorządu Wojewódzkiego, tzw. nowy zakład.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Zakład Psychiatryczny Poznańskiego Samorządu Wojewódzkiego, tzw. oddziały poklasztorne w starym zakładzie.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.





Oddział w nowym zakładzie.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Oddział dla kobiet w nowym zakładzie.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Widok od strony Warty na oddziały
poklasztorne w starym zakładzie.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Korytarz między oddziałami.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Przewożenie posiłków z kuchni w nowym zakładzie do oddziałów pokasztornych.
Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Nauczyciele Krajowego Zakładu dla Głuchoniemych w Poznaniu zwiedzają stary Zakład Psychiatryczny i otaczający go park, 24.06.1929 r. Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl, właściciel: Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niesłyszących im. Józefa Sikorskiego w Poznaniu.



Nauczyciele Krajowego Zakładu dla Głuchoniemych w Poznaniu zwiedzają nowy Zakład Psychiatryczny w czasie wycieczki do Owińsk, 6.05.1926 r.
Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl, właściciel: Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niesłyszących im. Józefa Sikorskiego w Poznaniu.



W oczekiwaniu na ks. bp. Walentego Dymka przed wejściem do zakładu psychiatrycznego, 20.09.1931 r. W centrum ks. Feliks Bodzianowski. „Kurier Poznański” nr 431 donosił, że bp. Dymka witął dyrektor zakładu dr Stanisław Górny, a przemawiał w imieniu Akcji Katolickiej, pan Buksakowski.
Źródło: archiwum Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskach.



Obchody stulecia Zakładu Psychiatrycznego w Owieńskach,
4–6.06.1938 r. Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Odsłonięcie tablicy pamiątkowej ku czci pierwszego polskiego dyrektora
Zakładu Psychiatrycznego w Owieńskach, Stanisława Górnego, 5.06.1938 r.
Widoczny m.in. starosta krajowy poznański Ludwik Begale.
Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, zespół: Koncern Ilustrowany Kurier
Codzienny – Archiwum Ilustracji.



Komitet Organizacyjny XVIII Zjazdu Psychiatryków Polskich w Owieńskach 5–6.06.1938 r.
W centrum dyrektor dr Stefan Węciewicz. Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



Kościół św. Jana Chrzciciela, Teodor Różankowski, lata 20. XX wieku.
Źródło: archiwum rodziny Wolniewiczów.

Parafia i kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela

Nad kościołem pw. św. Jana Chrzciciela, tak jak i w latach poprzednich, wspólną opiekę sprawowali Treskowowie z Owińsk wspólnie z Treskowami właścicielami Radojewa i Wierzonki oraz Szułdryńskimi z Bolechowa. Należący do parafii kościół pw. św. Mikołaja pełnił funkcję kaplicy cmentarnej. W 1923 roku przełożono jego dach, a w roku 1931 otynkowano i pobielono ściany zewnętrzne. Parafią w latach 1909–1921 zarządzał ks. proboszcz Stanisław Wiliński.

Stanisław Wiliński urodził się 9 sierpnia 1878 roku w Nakle nad Notecią. Nauki seminaryjne pobierał w Poznaniu i Gnieźnie. Był wikariuszem przy parafiach w Nieparcie, Lubaszu i Rogoźnie. W czasie posługi w Owińskach dał się poznać jako nieustraszony działacz społeczny i narodowy. Jak pisał Tadeusz Piszczek w *Materiałach do dziejów Owińsk i kultury ludowej* „Tradycja podaje, że proboszcz owiński Wiliński uczył różnych pieśni patriotycznych i pieśni obrzędowych z weselnymi łącznie”. Gościem na plebanii w Owińskach bywał doktor Ireneusz Wierzejewski, późniejszy generał podporucznik, naczelny lekarz Armii Wielkopolskiej. W 1921 roku ks. Stanisław Wiliński objął parafię w Gniewkowie. Zmarł przedwcześnie 23 lipca 1932 roku i został tam pochowany.

W latach 1922–1939 proboszczem parafii w Owińskach był ks. Feliks Bodzianowski, który urodził się 21 maja 1886 roku w Zbąszyniu, ukończył gimnazjum klasyczne w Międzyrzeczu oraz seminarium duchowne w Gnieźnie i Poznaniu. Świecenia kapłańskie przyjął w 1911 roku. Przed objęciem probostwa w Owińskach pracował jako wikariusz w Bninie i katedrze poznańskiej. Uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Oprócz działalności typowo duszpasterskiej ks. Bodzianowski

prowadził w Owińskach chór kościelny pw. św. Cecylii, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej oraz Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. W 1931 roku zorganizował uroczystości dwustulecia powstania kościoła pw. św. Jana Chrzciciela. Obchody te swą obecnością zaszczylił bp Walenty Dymek, późniejszy arcybiskup metropolita poznański. W miesiącach poprzedzających obchody dokonano naprawy wieży kościoła zniszczonej w 1930 roku w wyniku pożaru. Przy tej okazji zdemontowano krzyż z gałką, z której wyjęto umieszczony tam w 1878 roku list do potomnych. Następnie zamocowano nowy krzyż, a w jego gałce umieszczono podpisany przez ks. Bodzianowskiego dokument opisujący aktualny stan parafii. W dokumencie napisano, że w 1930 roku parafia liczyła 2210 dusz, a w całej parafii działało 15 organizacji kościelnych i oświatowych. Mało znanym, a ciekawym zagadnieniem związanym z ks. Bodzianowskim była jego aktywność kaznodziejska i literacka. Dał się poznać, jako autor poczytnych w owym czasie kazań i katolickich poradników małżeńskich. W maju 1939 roku przeniesiony został do parafii w Domachowie koło Gostynia. Tam też w październiku 1941 roku ks. Feliks Bodzianowski został aresztowany przez hitlerowców. Trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zginął najprawdopodobniej 24 marca 1942 roku. Następcą ks. Bodzianowskiego w Owińskach został ks. Antoni Piotrowski, który szybko zżył się z miejscową społecznością. On również został uwięziony w październiku 1941 roku, przeszedł przez Fort VII i obóz koncentracyjny w Dachau. Nie przeżyli obozowej gehenny ks. wikary Woźniak i organista Jan Stefaniak. Okupanci zamknęli kościół parafialny i zamienili na magazyn.



Ks. Stanisław Wiliński (siedzi pierwszy po prawej stronie) z przyjaciółmi przed plebanią. Na zdjęciu m.in. dr Ireneusz Wierzejewski (pierwszy po lewej stronie), 1914–1918.
Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl, właściciel: Małgorzata Wierusz-Kozłowska, depozyt Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu.



Fragment wnętrza kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Owińskach z amboną i ołtarzami bocznymi, 1931 r.
Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, zespół: Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji.



Kościół św. Jana Chrzciciela w Owińskach, lata 1910–1939.
Widok na chór kościelny z organami, ponad którymi na sklepieniu znajduje się fresk przedstawiający Marię okrywającą swoim płaszczem cystersów i cysterkę.
Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, zespół: Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji.

200-lecie kościoła w Owińskach



Uroczystości 200-lecia kościoła parafialnego w Owińskach. Uczestniczył w nich obecnością ks. biskup Dymek. Uczestniczył w nich przedstawiciel władz i licznie duchowieństwo. Na zdjęciu ks. biskup Dymek i goście przed kościołem w Owińskach.

Dnia 19 września 1931 roku odbyła się uroczystość dwustulecia poświęcenia kościoła pw. św. Jana Chrzciciela. Z tej okazji zaproszono do Owińsk bpa Walentego Dymka. Do jadącego z Poznania biskupiego orszaku dołączyła w Miękówku barwna kawaleria złożona z owińszczan w strojach krakowskich i kolarzy. Do Owińsk biskup wjechał przez przeszło 20 bram triumfalnych przystrojonych girlandami. Na miejscu dostojnego gościa powitał gospodarz parafii, ks. proboszcz Feliks Bodzianowski. W trakcie uroczystości głos zabrali: właściciel Bolechowa dr Tadeusz Szuldrzyński, kierownik bolechowskiej szkoły Feliks Rożek oraz rendant Saganowski w imieniu wszystkich miejscowych stowarzyszeń. Następnie ksiądz biskup odprawił mszę świętą, w której uczestniczyły tłumy owińszczan oraz pielgrzymi przybyli z Poznania, Chojnic i Chłudowa. Na uroczystości obecni byli również wojewoda poznański hr. Roger Raczyński, starosta krajowy Ludwik Begale, ks. dziekan Hasse z Kicina, ks. proboszcz Adamski z Murowanej Gośliny oraz liczni przedstawiciele duchowieństwa.

Opracowano na podstawie: „Nowy Kurier”, 22.09.1931, R. 42, nr 218.



Ks. Feliks Bodzianowski w otoczeniu przedstawicieli organizacji katolickich z Bolechowa, 19.10.1930 r. W pierwszym rzędzie siedzą od lewej: ks. Bodzianowski, Wanda Szuldrzyńska, osoba nierozpoznana, dr Tadeusz Szuldrzyński. W drugim rzędzie za osobą nierozpoznaną stoi Feliks Rożek, kierownik Szkoły Powszechnej w Bolechowie
Źródło: fotografia ze strony <https://solectwo-promnice.pl/>; dostęp: 20.11.2017 r.



Wnętrze kościoła w Owińskach w czasie uroczystego nabożeństwa z okazji 200-lecia tej świątyni.

Tłum wiernych podczas mszy z okazji dwustulecia kościoła w Owińskach, 20.09.1931 r. Źródło: „Ilustracja Poznańska i Nowiny Sportowe”, 6.10.1931 r. nr 39.

Szkoła

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości, zmianie uległa struktura demograficzna całej okolicy. Wiele osób narodowości niemieckiej wyjechało, a na ich miejsce przyjechali Polacy, często z odległych rejonów naszego kraju. Zmiany te odcisnęły się również na szkolnictwie w Owińskach. Publiczna szkoła ewangelicka istniała do 1924 roku. Jednym z jej ostatnich nauczycieli był powołany na to stanowisko w 1921 roku Karol Libal. Natomiast pierwszym w wolnej Polsce kierownikiem szkoły katolickiej w Owińskach był najprawdopodobniej pan Romanowski. W 1924 roku szkoła katolicka przejęła budynek po zlikwidowanej szkole ewangelickiej. W ten sposób placówka dysponowała odtąd w sumie trzema salami lekcyjnymi i czterema mieszkaniami dla nauczycieli zlokalizowanymi w budynkach szkolnych, jednym, po szkole ewangelickiej na placu Przemysława oraz drugim przy dzisiejszej ulicy Poznańskiej. W latach 1924–1926 kierownikiem placówki przemianowanej na publiczną szkołę powszechną był Jan Sulikowski, a w szkole pracowały nauczycielki: Helena Kabczówna, Bronisława Moderska oraz Władysława Lamowa. W latach 1930–1934 czteroklasową Szkołą Powszechną w Owińskach zarządzał Józef Borowiecki, a od początku 1935 roku kierownictwo Szkoły Powszechniej w Owińskach znalazło się w rękach Tadeusza Sopaty, który sprawował tę funkcję do wybuchu II wojny światowej. W tym czasie w szkole pracowała również jego żona, Karolina Sopata. Państwo Sopatowie pochodzili z Nowego Sącza, gdzie ukończyli seminarium nauczycielskie i specjalne Państwowe Wyższe Kursy Nauczycielskie. Pani Karolina Sopata prowadziła lekcje w klasach młodszych oraz uczyła religii. Tadeusz Sopata oprócz tego, że kierował szkołą i uczył, był również pszczelarzem i posiadał dużą pasiekę. Według wspomnień syna państwa Sopatów,

Andrzeja, Tadeusz Sopata zachęcał do pszczelarstwa i zaznajamiał z jego podstawami chętnych mieszkańców Owińsk. Propagował również sadzenie drzew owocowych wzdłuż wszystkich bocznych dróg publicznych. W październiku 1939 roku rodzina Sopatów została wysiedlona do Generalnej Guberni, do wsi Krynica Podlaska (pomiędzy Sokołowem a Siedlcami), gdzie spędziła całą okupację. Tadeusz Sopata uczył tam w miejscowej dwuklasowej szkole polskojęzycznej. Do szkoły w Owińskach w międzywojniu uczęszczało 120–150 dzieci, a do obwodu szkolnego należały wsie Owińska, Annowo, Bolechówko, Potasze i Miękowo. Oba gmachy szkolne ogrzewane były piecami kaflowymi, w których palił pedel, czyli woźny. Ubikacje dla dziewcząt i chłopców znajdowały się w osobnych budynkach usytuowanych na boiskach szkolnych. Na wspomnianych boiskach przeprowadzano również lekcje ćwiczeń cielesnych, czyli wf-u. Nauka odbywała się



Tadeusz Sopata z rodziną przed budynkiem Publicznej Szkoły Powszechniej w Owińskach przy ul. Poznańskiej.
Źródło: archiwum rodzinne Andrzeja Sopaty.

na jedną zmianę, a klasy były łączone. W budynku po szkole ewangelickiej wyposażonym w jedną izbę lekcyjną pobierały naukę jednocześnie klasy I i II, natomiast w budynku przy dzisiejszej ulicy Poznańskiej uczyły się na parterze klasy III i IV, a na piętrze klasy V i VI. Zgodnie z założeniami reformy jędrzejewiczowskiej w 1933 roku szkoła w Owińskach została zaliczona do szkół drugiego stopnia. Posiadała 6 klas, 3 sale lekcyjne, 3 nauczycieli, a liczba dzieci nie przekraczała 150. Po ukończeniu klasy VI w Owińskach dziecko mogło kontynuować naukę w klasie VII w Murowanej Goślinie, a od połowy lat 30. także w Czerwonaku.

W czasie okupacji początkowo dzieci z Owińsk i okolicy chodziły do szkoły razem z uczniami niemieckimi. Jednak już na początku 1940 roku wprowadzono rozporządzenie, w myśl którego dzieci polskie do ukończenia 13 roku życia musiały uczęszczać do tzw. *Polenschule*, czyli niemieckiej szkoły dla polskich dzieci. Najbliższą tego typu placówkę zorganizowano w Bolechowie. Nauczycielkami w tej szkole były dwie miejscowe Niemki, bez żadnego przygotowania pedagogicznego. Dzieci teoretycznie uczyły się tam pisać, czytać i rachować, w praktyce zaś wykorzystywano je do prac polowych.



Przed budynkiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Owińskach przy placu Przemysława, 1938 r.
Źródło: archiwum Szkoły Podstawowej w Owińskach.



Źródło: „Ilustracja Wielkopolska” z 15.06.1930 r., nr 37.



Młodzież z Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na Warcie w Owińskach, lato 1939 r. Źródło: archiwum rodzinne Mirosławy Gajewskiej.

Opowieść o międzywojennych Owińskach nie byłaby pełna bez wymienienia osób, miejsc i organizacji istotnych dla codziennego życia społeczności. W tym kontekście wspomnieć trzeba: panią Rozwadowską akuszerkę, kowala Blüego, kołodzieja Jana Wieńcia, krawca Rozwadowskiego, młynarza Przybyłowicza, szewca Starzyńskiego oraz panów Bauma i Wieczorka właścicieli zajazdów. Gospoda Bauma znajdowała się przy dzisiejszej ulicy Poznańskiej, a oberża Wieczorka mieściła się przy ulicy Cysterskiej. Tadeusz Piszczek o tym drugim miejscu napisał: „W przedostatniej chacie po prawej stronie przed strugą owińską do 1939 roku była restauracja, którą od Tresków dzierżawił kupiec Jan Wieczorek [...]. W restauracji można było spędzić wolny czas na grze w bilard, w karty, szachy, warcaby coś zjeść i wypić. Gromadziła się tu inteligencja Owińsk”. W Owińskach znajdowały się poczta, przystanek autobusowy i dworzec kolejowy. We wsi dwa razy do roku, w maju i we wrześniu odbywały się odpusty, na które z chorągwiami i krzyżami szły pielgrzymki z Murowanej Gośliny, Wierzenicy, Kicina, Chojnicy. Działały też liczne organizacje i stowarzyszenia, m.in. Stowarzyszenie Robotników Rolnych, Związek Strzelecki „Strzelec” z komendantem Feliksem Hirschem oraz komórka Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego. Istniała orkiestra dęta i smyczkowa rodziny Krzyżaniaków, kierowana przez seniora rodu, Franciszka. Działo Towarzystwo Czytelni Ludowych kierowane przez Feliksa Rożka. Tak jak w latach poprzednich na plebanii w Owińskach zbierało się kółko rolnicze z prezesem dr. Tadeuszem Szułdryńskim.

W całej Wielkopolsce już od wiosny 1939 roku trwały przygotowania do wojny. Pod koniec sierpnia wyjechali z Owińsk młodzi mężczyźni, którym doręczono karty mobilizacyjne. W okolicy oddziały wojskowe zajmowały pozycje obronne. 7. Pułk Strzelców Konnych Wielkopolskich opuścił koszarę w Biedrusku i rozlokował się w rejonie Owińsk, a wkrótce przesunął się w stronę Murowanej Gośliny. 28 sierpnia 1. Batalion 58. Pułku Piechoty Wielkopolskiej przejął pozycje bojowe w rejonie Owińsk i Bolechowa. Do pałacu von Tresków w Owińskach wprowadziło się dowództwo batalionu, a później również pułku, kompania karabinów maszynowych oraz kompania zwiadowców. Wojsko stacjonowało w folwarku Trzaskowo i w Bolechowie. 28 sierpnia miała miejsce uroczysta przysięga żołnierzy, kapelan pułkowy ks. ppor. Kazimierz Biegański udzielał w pododdziałach pułku zbiorowych absolucji. Odbyło się także tradycyjne ostrzenie szabel.

1 września 1939 roku został zarządzony alarm dla pułku oraz zarządzenie o rekwizycji koni, samochodów, rowerów. Około południa nad Poznaniem pojawiły się pierwsze niemieckie bombowce. Późnym wieczorem 1 września w kościele w Owińskach miała miejsce niecodzienna uroczystość, a mianowicie odbył się spontaniczny ślub pomiędzy porucznikiem Stanisławem Jakielem, dowódcą kompanii zwiadowców 58 pułku piechoty, a jego narzeczoną Marylą. W ślubie wzięli udział zwiadowcy, którzy przy wyjściu z kościoła utworzyli przepisowy szpaler. Zaraz po uroczystości



Manewry w Biedrusku w 1938 roku, defilada 55 Poznańskiego Pułku Piechoty na szosie Bolechowo-Owińska.

Na koniu płk Władysław Wiczerzyński.

Źródło: Archiwum Państwowe w Lesznie.

narzeczona porucznika już jako pani Jakiel została odwieziona przez żołnierza kompani motocyklem do Poznania. 2 września około południa wójt gminy przekazał por. Jakielowi siedem motocykli zarekwirowanych obywatelom narodowości niemieckiej, utworzono z nich sekcję motocyklową. W nocy z 2 na 3 września 58 pułk piechoty opuścił okolice Owińsk. Wycofujące się oddziały saperów wysadziły most w Biedrusku i szybkim marszem ruszyły na wschód wraz z całą Armią „Poznań”. Około 10 września wjechali do Owińsk na motocyklach od strony Murowanej Gośliny pierwsi niemieccy zwiadowcy. Zaczął się mroczny czas trwającej pięć lat okupacji hitlerowskiej. Owińska znalazły

się na terenach wcielonych do III Rzeszy, w tzw. Kraju Warty (Warthegau). Mieszkańcy wiele wycierpieli, doświadczyli ich prześladowania, represje i wysiedlenia, poniżenie i terror. Masowej eksterminacji poddano pacjentów szpitala psychiatrycznego.

Wyzwolenie przyniosły oddziały XI Gwardyjskiego Korpusu Pancernego Armii Czerwonej, które dotarły w okolice Owińsk już 22 i 23 stycznia 1945 roku. Niebawem dołączyli do nich żołnierze Ludowego Wojska Polskiego. Za frontem szli powracający do swoich domów z wysiedlenia mieszkańcy. Pomimo że w Poznaniu trwały krwawe walki o Cytadelę, do Owińsk wracało życie i nadzieja na zmiany.

Pomnik i zespół grobów żołnierzy Ludowego Wojska Polskiego poległych w 1945 r., cmentarz parafialny w Owińskach.

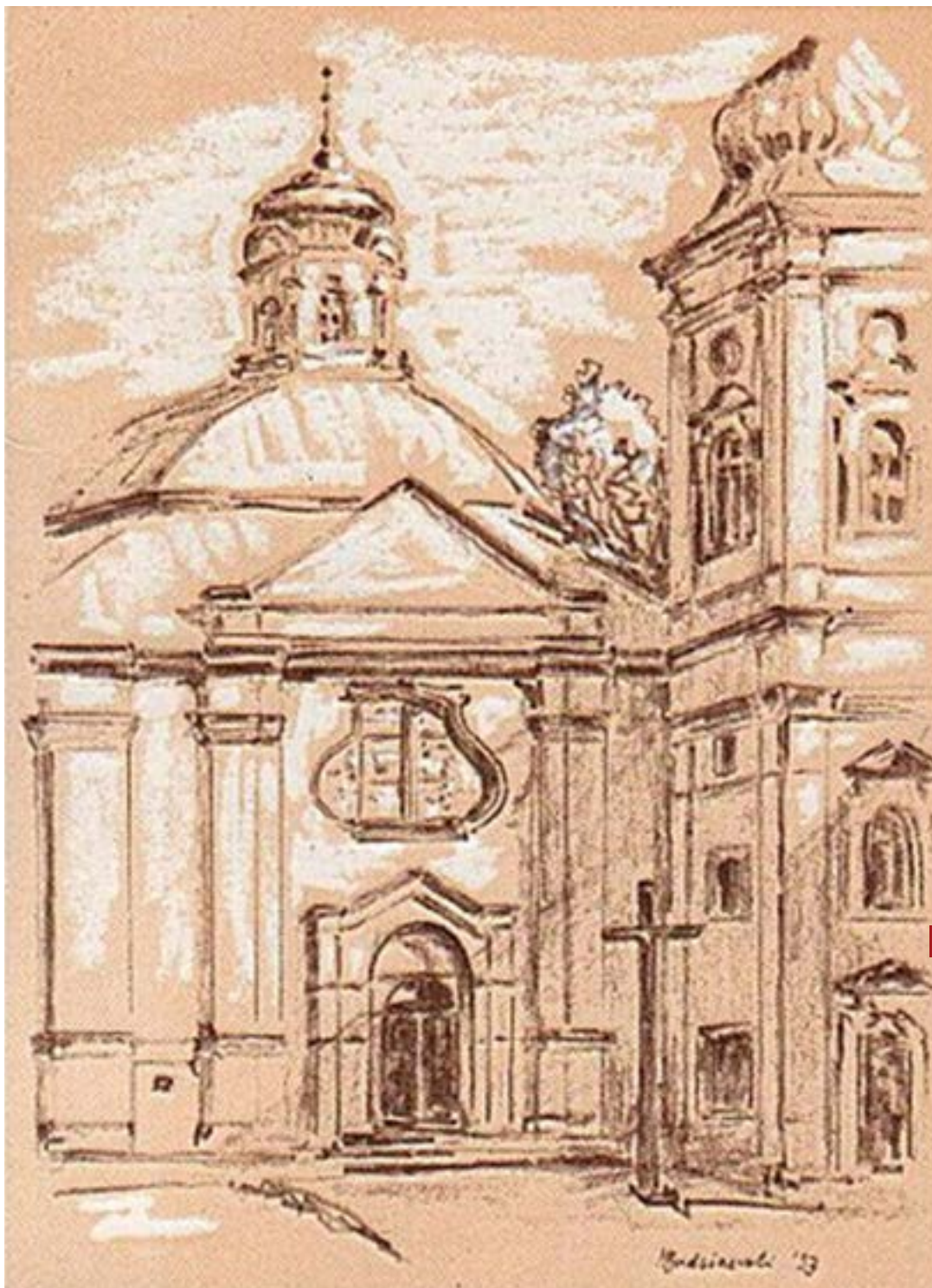




Przymusowa praca w czasie okupacji niemieckiej, kopanie rowów.
Źródło: archiwum rodzinne Henryka Kijanowskiego.



Na podwórzu masarni w Owińskach podczas okupacji.
Źródło: archiwum rodzinne Henryka Kijanowskiego.



Kościół pw. św. Jana Chrzciciela.
Rys. Marek Budziszewski.

Owińska po 1945 roku

W pierwszych powojennych latach Owińska należały do gminy Czerwonak. W 1954 roku w miejsce gmin powołano nowe jednostki administracyjne, gromady. Jedną z utworzonych wówczas gromad była gromada Owińska. We wsi zorganizowano Gromadzką Radę Narodową, której siedzibą była dawna szkoła na placu Przemysława. W skład gromady Owińska weszły: Biedrusko, Bolechowo, Owińska, Promnice oraz część terenów na poligonie Biedrusko. W 1969 roku gromadę Owińska połączono z gromadą Czerwonak. W 1973 roku Owińska znalazły się w nowo utworzonej gminie Czerwonak zarządzanej przez naczelnika gminy. Po reformie samorządowej z 1990 roku Owińska pozostały w gminie Czerwonak. Natomiast radykalnie

zmieniły się ustrój gmin i ich kompetencje. Od tego czasu decyzje podejmuje Rada Gminy Czerwonak, a wójt, wspierany przez urząd gminy, wprowadza je w życie. Przekształcenia administracyjne były ważne dla mieszkańców, jednak na życiu wsi najbardziej odcisnęły się zmiany, jakie po 1945 roku zaszły na terenie dawnego majątku oraz zamkniętego zakładu psychiatrycznego. Powstałe w tych miejscach instytucje i przedsiębiorstwa na trwałe wpisały się w najnowszą historię Owińsk. Po 1945 roku sołtysami miejscowości byli m.in.: Jan Matela i Wojciech Bukowski. Obecnie sołtysiem jest Jan Ratajczak.



Budynek dawnej Gromadzkiej Rady Narodowej na placu Przemysława, zdjęcie z lat 80. XX wieku. Fot. Ewa Jachczyk.



Budynek dawnego domu starców, dziś siedziba Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego. Fot. Danka Pawlicka.

W dawnym majątku Owińska

Po 1945 roku dobra rodziny von Treskow zostały nacjonalizowane, a ziemię, zabudowania folwarczne i gorzelnię przekazano Państwowemu Gospodarstwu Rolnemu. W pałacu najpierw znajdował się zakład dla sierot wojennych, a w latach 1949–1993 działała szkoła podstawowa. Po nieudanej prywatyzacji z lat 90. XX wieku pałac na powrót stał się własnością gminy. Z kolei w „małym pałacu” zorganizowano po wojnie mieszkania prywatne, a dwie sale na parterze przeznaczono na klasy szkolne. Później w budynku powstał punkt felcherski, a od 1 stycznia 1964 roku działał ośrodek zdrowia. Na początku lat 90. XX wieku władze gminne ze względu na katastrofalny stan „małego pałacu” podjęły decyzję o jego rozbiórce.

PGR i Państwowy Kombinat Gospodarstw Ogrodniczych

Państwowe Gospodarstwo Rolne zostało utworzone na przełomie lat 40. i 50. XX wieku. Przedsiębiorstwo posiadało ziemię i zabudowania w Owińskach, Annowie, Szlachęcinie, Trzaskowie oraz w Karłowicach, Uzarzewie, Siekierkach, Jasiniu i Kowalskim. Od roku 1964 dyrektorem PGR Owińska był Tadeusz Rozmarynowski. W połowie lat 50. XX wieku utworzono kolejne przedsiębiorstwo rolne o nazwie Państwowe Gospodarstwo Rolne Zakład Ogrodniczy w Owińskach, na potrzeby którego w 1970 roku postawiono na południu Owińsk zakład szklarniowy specjalizujący się w produkcji kwiatów. W 1976 roku PGR Owińska połączyły się Zakładem Ogrodniczym, tworząc Państwowy Kombinat Gospodarstw



PGR Owińska, widok na budynek gorzelni.
Źródło: archiwum rodziny Wieczorków.

Ogrodniczych. Pierwszym dyrektorem nowej jednostki został Kazimierz Kafarski, dotychczasowy dyrektor ogrodnictwa. Połączone przedsiębiorstwo gospodarowało na powierzchni 4200 ha, w tym na 3600 ha ziemi ornej. W szklarniach dominowały kwiaty: róże, gerbery, goździki oraz rośliny doniczkowe. Eksportowano je do Czechosłowacji, NRD, Berlina Zachodniego i Szwecji. Ogrodnictwo dążyło do specjalizacji w tym kierunku, pozostawiając na dalszym planie uprawę pomidorów, sałaty i innych warzyw gruntowych. Produkcję ogrodniczą wspierały wyspecjalizowane laboratorium oraz współpraca z Akademią Rolniczą. Przy kombinacie powstały zasadnicza zawodowa szkoła ogrodnicza i technikum. Dnia 24 kwietnia 1976 roku odbyła się uroczystość z okazji 20-lecia produkcji ogrodniczej w Owińskach z udziałem wojewódzkich władz partyjnych i państwowych, konsulem ZSRR oraz rektorem i licznym gronem pracowników naukowych AR, delegacjami zagranicznych przedsiębiorstw ogrodniczych i państwowych gospodarstw rolnych. Kombinaty intensywnie rozwijał także produkcję polową i zwierzęcą, szczególnie produkcję mleka dla Poznania. Niska klasa ziemi nie pozwalała jednak na podniesienie jakości upraw zbożowych. W Owińskach hodowano krowy mleczne i cielęta, do 1975 roku działała tuczarnia świń. W Annowie hodowano owce, jałówki i prosięta, w Szlachęcinie – maciory i prosięta, a w Trzaskowie dominowała hodowla bydła opasowego i tuczarnia świń. Dla pracowników PGR wybudowano bloki na ulicy Bydgoskiej, Poznańskiej oraz blok przy placu Przemysława. Natomiast dla pracowników ogrodnictwa powstały bloki przy ulicy Kolejowej. Kombinaty przestał istnieć na fali przemian ustrojowych po 1989 roku. Na mocy ustawy sejmowej z roku 1991, likwidującej Państwowe Gospodarstwa Rolne w Polsce, jego majątek przeszedł pod zarządek



PGR Owińska, gorzelnia.
Źródło: archiwum rodziny Wieczorków.



Widok na gorzelnię od strony placu Przemysława, lata 80. XX wieku.
Fot. Ewa Jachczyk.



W biurze. Źródło: archiwum rodziny Wieczorków.

Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. W 2000 roku spółka pracownicza wykupiła od Skarbu Państwa szklarnie i grunty kombinatu ogrodniczego. W ten sposób powstało istniejące do dziś Przedsiębiorstwo Ogrodnicze „Owiplant” Sp. z o.o



Widok na bloki przy ulicy Bydgoskiej, lata 80. XX wieku.
Fot. Ewa Jachczyk.



Panie z Koła Gospodyń Wiejskich w Owińskach.
Źródło: archiwum rodzinne Wandy Gracz.

Dawna rządówka na terenie majątku, zdjęcie z 2021 roku.
Fot. Wojciech Skrzekut.





Muzykantki z Koła Gospodyń Wiejskich w Owińskach.
Źródło: archiwum rodzinne Wandy Gracz.



Kombinat Ogrodniczy, Mycie szklarni. Lata 70. XX wieku.
Fot. Zbigniew Haber. Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl,
właściciel: Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

Kombinat Ogrodniczy. Lata 70. XX wieku. Fot. Zbigniew Haber. Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl,
właściciel: Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.





Kombinat Ogrodniczy. Lata 70. XX wieku. Fot. Zbigniew Haber.
Źródło: CYRYL, www.cyryl.poznan.pl, właściciel: Katedra
Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu
Przyrodniczego w Poznaniu.



Przy pracy. Źródło: archiwum rodzinne Danuty Przewoźnej.



Uroczystość w świetlicy Kombinatu Ogrodniczego.
Źródło: archiwum rodzinne Marii Szymankiewicz.



W Kombinacie. Źródło: archiwum rodzinne Danuty Przewoźnej.



Przy begoniach. Lata 80. XX wieku.
Źródło: archiwum rodzinne Marii Zmarzłej.



Dział II wśród gwiazd betlejських. Źródło: archiwum rodzinne Marii Szymankiewicz.



W pracy, przy kwiatkach.
Źródło: archiwum rodzinne Marii Zmarzłej.



Kiermasz majowy w 1995 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Marii Szymankiewicz.



Pożegnanie dyrektora Antoniego Maziara w 1996 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Marii Szymankiewicz.



Stoisko Owiplantu na targach Polagra w 1994 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Marii Szymankiewicz.

W dawnym Zakładzie Psychiatrycznym

Po zakończeniu II wojny światowej zrezygnowano z pomysłu odtworzenia Zakładu Psychiatrycznego. W opuszczonych budynkach znalazły swe siedziby placówki opiekuńczo-wychowawcze, lecznicze i terapeutyczne. Niektóre z nich, jak Państwowy Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy oraz Dom Pomocy Społecz-

nej dla Dorosłych, nie przetrwały do naszych czasów. Pozostałe, czyli Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych, Zakład Opiekuńczo-Leczniczy Psychiatryczny oraz Warsztaty Terapii Zajęciowej, cały czas służą społeczeństwu.



Główne wejście do budynku poklasztornego dawnego Zakładu Psychiatrycznego, wczesne lata powojenne.
Źródło: Archiwum SOSW dla Dzieci Niewidomych w Owińskach

Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku

Historia ośrodka rozpoczęła się w końcu 1945 roku, kiedy nowo mianowany dyrektor Franciszek Sokółowski wraz z grupą współpracowników przystąpił do organizowania szkoły podstawowej dla dzieci niewidomych oraz warsztatów szkoleniowo-produkcyjnych dla trzydziestki niewidomych dorosłych. W tym samym czasie zorganizowano też internat. Uruchomione w budynkach dawnego nowego Zakładu Psychiatrycznego placówki stały się częściami Zakładu dla Niewidomych, przemianowanego w 1950 roku na Państwowy

Zakład dla Dzieci Niewidomych w Owińskich. W tym samym roku szkołę podstawową ukończyło 14 pierwszych absolwentów, z których większość kontynuowała naukę w szkołach średnich. Warsztaty szkoleniowo-produkcyjne dla niewidomych dorosłych istniały krótko. Natomiast w latach 1949–1962 działała przy ośrodku szkoła zawodowa ucząca młodzież szczerbakarstwa, wikliniarstwa, dziewiarstwa ręcznego, pracy w metalu, stroicielstwa instrumentów muzycznych oraz obsługi centrali telefonicznej. Szkoła wznowiła



Grono nauczycieli, podopiecznych i wychowanków Zakładu dla Niewidomych w Owińskich. Zdjęcie zrobione w 1947 roku w budynku po tzw. nowym Zakładzie Psychiatrycznym, w którym pierwotnie zlokalizowano ośrodek. Źródło: Archiwum Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskich.

działalność w latach 70. XX wieku. W 1952 roku Państwowy Zakład dla Dzieci Niewidomych w Owińskich przeniesiono do zabytkowego budynku poklasztornego, w którym dotąd mieścił się ośrodek wychowawczy. Przeprowadzka na miejsce lepiej dostosowane do potrzeb osób niewidomych korzystnie wpłynęła zarówno na pracę szkół, jak i internatu. Wprowadzono wiele innowacyjnych metod pracy przygotowanych przez nauczycieli ośrodka. Powstało koło PTTK, które pozwoliło niewidomym uprawiać turystykę pieszą, a nawet górską, doświadczając bliskiego kontaktu z naturą, przeżywać przygody. Od 1948 roku w ośrodku istniało harcerstwo, które po powstaniu ogólnopolskiego ruchu Nieprzetartego Szlaku przyjęło jego idee i sposoby działania. W 1972 roku szczerp z Owińsk otrzymał własny sztandar i imię Synów Pułku. Podobną rolę do harcerstwa pełnił również sport, w którym uczniowie zaczęli odnosić realne sukcesy, zdobywając medale na mistrzostwach Europy, mistrzostwach świata oraz igrzyskach paraolimpijskich. Dużo miejsca w życiu młodzieży zajmowały muzyka i taniec. Powszechny podziw wzbudzał zespół tańca ludowego oraz zespół muzyczny Dzieci Papy.

W 1978 roku nastąpiła zamiana nazwy ośrodka na Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku. W 1991 roku przy ośrodku uruchomiono liceum ogólnokształcące dla młodzieży niewidomej i słabowidzącej.

Kolejnymi dyrektorami ośrodka, począwszy od 1946 roku, byli: Franciszek Sokołowski, Tadeusz Wierzbicki, Wacław Wasielewski, Teofil Pepliński, Czesław Andrysiak, Helena Wyszyńska, Kazimierz Nowak, Edmund Oses, Wiesław Ereński, Maria Tomaszewska. Od 2020 roku dyrektorem placówki jest Bartłomiej Maternicki.



Główne wejście do ośrodka, 2019 roku.
Fot. Małgorzata Kubska.



Widok budynków ośrodka od strony Warty, maj 1954 r.oku
Źródło: archiwum rodziny Bartosików.



Widok na ośrodek od strony Placu Przemysława, lata 80. XX wieku.
Fot. Ewa Jachczyk.



Zajęcia z orientacji w przestrzeni z Zofią Zaworską przed Dworcem Zachodnim w Poznaniu.
Źródło: archiwum rodzinne Litostawy Zaworskiej.



W tramwaju. Lekcja orientacji przestrzennej.
Źródło: archiwum rodzinne Litostawy Zaworskiej.



Zofia Zaworska z uczniami podczas zajęć plastycznych. Źródło: archiwum rodzinne Litostawy Zaworskiej.



A gdy wrzucałem list do skrzynki... Lekcja orientacji przestrzennej na pocztce przy ulicy Głogowskiej. Źródło: archiwum rodzinne Litostawy Zawojskiej.



Przy ośrodku dla dzieci niewidomych działat Szczep Harcerski im. Synów Pułku. Źródło: archiwum rodzinne Elżbiety Wierć.



inne Litostawy Zawojskiej.

Zespół nauczycieli ośrodka.
Źródło: archiwum rodzinne Elżbiety Wierć.



Państwowy Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy

Ośrodek rozpoczął działalność 1 lutego 1948 roku. Jego pierwszą siedzibą były zabudowania poklasztorne dawnego Zakładu Psychiatrycznego. Tadeusz Piszczek wśród organizatorów ośrodka wymienia Kazimierza Napierałę, Mieczysława Koftawskiego, Marcelę Bączkiewicz, Mariana Kubiaka oraz pana Boguckiego. W 1952 roku nastąpiła zamiana lokali pomiędzy ośrodkiem a Państwowym Zakładem dla Dzieci Niewidomych. Od tego czasu placówka wychowawcza miała swoją siedzibę w zabudowaniach po nowym Zakładzie Psychiatrycznym, które trzeba było remontować i odbudowywać. W ośrodku istniała orkiestra pod batutą Henryka Brzezińskiego uświetniająca uroczystości, imprezy i obchody zarówno w Owińskach, jak i w ościen-

nych miejscowościach. Od chwili powstania działały w ośrodku szkoły: podstawowa oraz zawodowa ze specjalnościami: budowlaną, introligatorską, krawiecką, mechaniczną, ogrodniczą, plastyczną, stolarską i szewską. Natomiast poczynawszy od 1973 roku, młodzież mogła uczyć się ślusarstwa, stolarstwa i murarstwa. W latach 1954–1956 postawiono gmach nowej szkoły (dziś budynek użytkowany jest przez Szkołę Podstawową w Owińskach). Państwowy Młodzieżowy Zakład Wychowawczy został zamknięty 31 sierpnia 1993 roku, a jego dyrektorami od końca lat 70. XX wieku byli: Ryszard Markiewicz, Andrzej Krajewski, Jarosława Radzicka-Izdebska, Romuald Nikonowicz oraz Maria Sobczak.



Przed pierwszą siedzibą ośrodka w zabudowaniach poklasztornych.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.

Pierwsza Komunia Święta
wychowanków ośrodka.
Źródło: archiwum rodzinne
Danki Pawlickiej.



Wycieczka do Wieliczki.
Źródło: archiwum rodzinne
Danki Pawlickiej.





Widok na ruiny tzw. nowego Zakładu Psychiatrycznego.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Praca wre.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Nauczyciele i wychowankowie, pierwsza połowa lat 50. XX wieku.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Na tle warsztatów szkolnych.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Zajęcia stolarskie.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Praktyczna nauka zawodu 1972 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Henryka Kijanowskiego.



Budowa szkoły dla uczniów
PMOW w Owińskach.
Źródło: archiwum rodzinne
Danki Pawlickiej.



Lekcja w nowej szkole.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Hm. Zygmunt Parchliniak, Komendant Hufca ZHP,
odbiera przyrzeczenie harcerskie.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.

Wizytówką ośrodka wychowawczego
była orkiestra dęta pod batutą
Henryka Brzezińskiego.
Źródło: archiwum rodzinne
Marii-Jolanty Budych.





W kuchni.
Źródło: archiwum rodzinne Danuty Przewoźnej.



Pieczęć ośrodka.
Źródło: archiwum rodzinne Henryka Kijanowskiego.



Podczas zajęć na warsztatach.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Lekcja gimnastyki na tle ruin.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.

Oddział Opiekuńczo-Lecniczy Psychiatryczny

Oddział Opiekuńczo-Lecniczy Psychiatryczny w Owińskach to filia Zakładu Opiekuńczo-Lecniczego i Rehabilitacji Medycznej w Poznaniu. Specjalizuje się w opiece i leczeniu dorosłych mężczyzn z chorobami psychicznymi i niepełnosprawnością intelektualną.

Do 2016 roku oddział mieścił się w budynku wzniesionym w latach 1870-1874 w stylu Rohbau. Od 1954 roku w obiekcie funkcjonował Dom Pomocy Społecznej dla dorosłych. W 1993 roku został przekształcony w Zakład Opiekuńczo-Lecniczy w Owińskach.

W 1997 roku połączono Zakład Opiekuńczo-Lecniczy w Poznaniu z Zakładem w Owińskach.

W 2014 roku rozpoczęła się realizacja projektu *Poprawa jakości opieki nad osobami niesamodzielnymi, z zaburzeniami psychicznymi i niepełnosprawnymi intelektualnie* – Filia ZOLiRM w Owińskach, finansowanego z Funduszy Norweskich i budżetu Miasta Poznań, w ramach którego dobudowano nowe skrzydło. Od roku 2016 jest ono miejscem pobytu pacjentów. Stary budynek podczas projektu został częściowo wyremontowany. Pełni obecnie rolę zaplecza terapeutycznego. Kierownikiem placówki jest Barbara Krzywda.

Materiał nadesłany przez Oddział Opiekuńczo-Lecniczy w Owińskach.



Fasada starego budynku - widok z ogrodu.
Źródło: Oddział Opiekuńczo-Lecniczy w Owińskach.



Widok na nowy budynek od ulicy Poznańskiej w Owińskach.
Źródło: Oddział Opiekuńczo-Lecniczy w Owińskach.

Warsztaty Terapii Zajęciowej

Warsztaty Terapii Zajęciowej przy Kole Wielkopolskiego Związku Inwalidów Narządu Ruchu w Owińskach pracują już od sierpnia 2004 roku. Warsztaty w Owińskach powstały jako czwarte w powiecie poznańskim. Mieszczą się w siedzibie koła, w zabytkowym budynku, który w 2002 roku gmina Czerwonak przekazała na potrzeby związku. Od tej pory koło przeżywa rozwój, a zdewastowany budynek jest systematycznie remontowany i adaptowany do potrzeb pracy z osobami niepełnosprawnymi. Obecnie koło liczy 70 członków z gmin Czerwonak i Murowana Goślina.

Z Warsztatów Terapii Zajęciowej korzystają osoby w wieku 19–51 lat, z niepełnosprawnością intelektualną od umiarkowanej. Uczestnicy uczą się niezbędnych w codziennym życiu umiejętności w siedmiu pracowniach: gospodarstwa domowego, plastycznej, komputerowej, muzycznej, tkacko-krawieckiej, stolarskiej i wyrobu świec. Do dyspozycji na terenie warsztatów jest również psycholog oraz rehabilitant. Kierowniczką placówki jest Małgorzata Wołosz.

Przygotowano na podstawie strony internetowej Warsztatów Terapii Zajęciowej.



Mikołajki w Warsztatach Terapii Zajęciowej, 2021 rok.
Źródło: archiwum WTZ.



Wejście do siedziby Warsztatów Terapii Zajęciowej przy ulicy Kolejowej 3
Źródło: archiwum Fundacji Nasze Podwórko.

Parafia i kościoły pw. św. Mikołaja i św. Jana Chrzciciela

Podobnie jak w okresie wcześniejszym kościołem parafialnym była świątynia pw. św. Jana Chrzciciela, a kościół pw. św. Mikołaja pełnił funkcje pomocnicze. W 1946 roku na probostwo do Owińsk powrócił ks. Antoni Piotrowski, urodzony w 1894 roku w Czeszewie k. Miłosławia. Po ukończeniu poznańskiego gimnazjum św. Marii Magdaleny wstąpił do seminarium i otrzymał niższe święcenia kapłańskie. W roku 1915 powołano go do niemieckiego wojska. Walczył we Francji, na Wołyniu, na Wileńszczyźnie oraz w Belgii, gdzie został ranny. Zwolniony z wojska, podjął studia teologiczne na uniwersytecie w Monasterze, które po powrocie do Polski kontynuował w Gnieźnie i w Poznaniu. Po otrzymaniu w 1920 roku pełnych święceń kapłańskich pracował jako wikariusz w parafiach w Lubasz i u św. Marcina. Od 1928 roku sprawował funkcję komendarza parafii w Bytniu. W 1931 roku został delegowany przez kancelarię prymasowską na stanowisko kapelana okrętowego na statkach transatlantycznych Polskiego Transatlantycznego Towarzystwa Okrętowego S.A. Linii Gdynia-Ameryka. W 1933 roku został proboszczem parafii w Łękach Wielkich w dzisiejszym powiecie grodziskim. Probostwo parafii w Owińskach objął w 1939 roku. W październiku 1941 roku został aresztowany przez gestapo i osadzony najpierw w Forcie VII, a potem w obozie koncentracyjnym w Dachau, gdzie po wyzwoleniu przez kilka miesięcy pełnił posługę kapelana w szpitalu dla byłych więźniów. Do Owińsk powrócił w maju 1946 roku. Jako dobry gospodarz i administrator zajął się naprawą uszkodzonego w czasie wojny kościoła pw. św. Jana Chrzciciela. Z funduszy parafialnych udało się pokryć dach mosiężną blachą i usprawnić instalację elektryczną. Odmalowano zewnętrznie kościoła pw. św. Mikołaja

oraz uporządkowano cmentarze. W ogrodzie proboszczowskim zbudowano dom dla sióstr ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, które pomagały w probostwie i zajmowały się nauczaniem religii. Postawiono również salę katechetyczną. Ks. Piotrowski zapamiętany został jako człowiek wrażliwy na niedolę innych, bezpośredni, skory do niesienia pomocy oraz pracowity i punktualny. Interesował się historią Polski, był członkiem Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania. Lubił sport, chętnie śpiewał i grał na organach i okarynie. Ks. Antoni Piotrowski zmarł 29 grudnia 1962 roku. Jego pogrzeb odbył się 3 stycznia 1963 roku i zgromadził tłumy wiernych, księży oraz dostojników kościelnych. Kapłana pochowano na cmentarzu przy kościele pw. św. Mikołaja w Owińskach. Postać ks. Antoniego Piotrowskiego została upamiętniona w połowie lat 90. XX wieku poprzez nadanie jego imienia jednej z owińskich ulic. Po śmierci ks. Piotrowskiego parafię owińską objął ks. Walenty Szymański urodzony 13 lutego 1923 roku w Krępie pod Ostrowem. W okresie okupacji ks. Walenty Szymański prowadził tajną działalność oświatową. Po zakończeniu wojny uzyskał świadectwo dojrzałości i podjął studia w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu i w Gnieźnie. W dniu 19 maja 1951 roku w poznańskiej farze otrzymał święcenia kapłańskie z rąk abpa Walentego Dymka. Potem pracował kolejno w parafiach w Obornikach, w Gostyniu, w Czarnkowie, w Odolanowie i u św. Floriana w Poznaniu. W roku 1957 objął swoje pierwsze probostwo w parafii pw. św. Mikołaja w Wierzenicy i Kobylnicy. W 1963 roku został proboszczem parafii św. Jana Chrzciciela w Owińskach, gdzie pracował 10 lat. Współredagował pismo Ruchu Światło Życie „Wieczernik”. Z ruchem oazowym wyjeżdżał w góry

i nad morze. W Owińskach wyremontował kościół i rozbudował plebanię. Jednak jego największym osiągnięciem było pozyskanie z Fatimy oryginalnej figury Matki Bożej przekazanej przez tamtejszego arcybiskupa. Wprowadzenie figury do parafii miało miejsce 13 maja 1965 roku. W wydarzeniu wzięły udział tysiące wiernych, w tym bardzo wielu pielgrzymów. Mszę koncelebrował abp Antoni Baraniak. Figura umieszczona została w bocznym ołtarzu kościoła pw. św. Jana Chrzciciela. Od tamtej pory ku czci Matki Bożej Fatimskiej odbywają się w Owińskach uroczyste msze o charakterze dziękczynnym i pokutnym. W 1972 roku ks.

Walenty Szymański został proboszczem parafii Chrystusa Odkupiciela na Osiedlu Warszawskim w Poznaniu. W 1992 roku przeszedł na emeryturę, a cztery lata później został podniesiony do godności Honorowego Kanonika Kapituły Poznańskiej. Dnia 19 maja 2001 roku obchodził w katedrze w Poznaniu 50-lecie kapłaństwa. Zmarł 14 lipca 2003 roku. Spoczywa na cmentarzu miłostowskim w Poznaniu. Następcą ks. Walentego Szymańskiego w Owińskach został ks. Jarosław Andrzejewski urodzony w 1931 roku. Pracował w Owińskach w latach 1973–1995. W czasie jego proboszczowania 5 czerwca 1977 roku miała miejsce uroczystość



Kościół pw. św. Jana Chrzciciela.
Źródło: archiwum rodziny Wolniewiczów.



Kościół pw. św. Mikołaja.
Źródło: Kronika Szkoły Podstawowej w Owińskach.

nawiedzenia obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Ks. Jarosław Andrzejewski zmarł w roku 1995 i został pochowany na tutejszym cmentarzu. Kolejnym proboszczem mianowano ks. Kazimierza Tomalika. Za czasów jego proboszczowania przeprowadzono remont kopuły kościoła pw. św. Jana Chrzciciela, przebudowano dom parafialny, zabezpieczono przed zniszczeniem kościół św. Mikołaja oraz zbudowano nową kaplicę na cmentarzu w Owińskach. Ks. Tomalik znany był powszechnie ze swoich zainteresowań historycznych,

których owocem była publikacja *Kościół pocysterski pw. św. Jana Chrzciciela w Owińskach. Przewodnik*. Historyczny charakter miało również związane z ks. Tomalikiem wydarzenie ze stycznia 2007 roku, kiedy to przechodząca nad Owińskami wichura zrzuciła z wieży kościoła pw. św. Jana Chrzciciela mosiężną kulę. W jej środku znaleziono dokumenty z lat 1878 i 1930, o których szerzej napisano we wcześniejszych rozdziałach albumu. W 2013 roku ks. Kazimierz Tomalik objął parafię pw. św. Katarzyny w Solcu w powiecie średzkim.



Wnętrze plebanii w Owińskach ok. 1950 roku.
Pierwszy z prawej ks. Antoni Piotrowski.
Źródło: archiwum rodzinne Sławomiry Storożuk-Wozniuk.



Ks. Piotrowski i dzieci z Owińsk na odpuszcie w Dąbrówce Kościelnej.
Źródło: archiwum rodzinne Mateusza Kardasza.



Komunia Święta w Owińskach w roku 1954.
Źródło: archiwum rodzinne Zofii Biskupskiej-Grylewicz.



Pogrzeb ks. Antoniego Piotrowskiego, 3 stycznia 1963 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Stanisława Kaczmarka.



Kondukt pogrzebowy, lata 60. XX wieku.
Źródło: archiwum rodzinne Ireny Brzezińskiej-Kiziorek.



Komunia Święta, początek lat 60. XX wieku.
Po prawej ks. Walenty Szymański.
Źródło: archiwum rodzinne Wandy Gracz.



Wyprowadzanie trumny z kościoła św. Mikołaja.
Źródło: archiwum rodzinne Mateusza Kardasza.



Uroczystość Bożego Ciała.
Źródło: archiwum rodzinne Jadwigi Polcyn.



Uroczystość wprowadzenia figury Matki Bożej Fatimskiej, 13 maja 1965.
Źródło: archiwum Fundacji Nasze Powórko.



Nawiedzenie obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej 5 czerwca 1977 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Andrzeja Gryki.



Nawiedzenie obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej 5 czerwca 1977 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Andrzeja Gryki.



Nawiedzenie obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej 5 czerwca 1977 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Mateusza Kardasza.



Nawiedzenie obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej 5 czerwca 1977 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Andrzeja Gryki



Uroczystość bierzmowania w 1992 roku.
Fot. Danka Pawlicka.



Pożegnanie księdza
proboszcza
Kazimierza Tomalika
w 2013 roku.
Fot. Danka Pawlicka.



Plebania w Owieńskach.
Fot. Danka Pawlicka.

Szkoła

W dniu 7 maja 1945 roku na czele Publicznej Szkoły Powszechnej w Owińskach stanął przedwojenny kierownik Tadeusz Sopata. Obok niego uczyły Karolina Sopata oraz Jadwiga Rożek. W pierwszych powojennych latach w tutejszej szkole pracowali również: Feliks Rożek, Maria Ratajczakowa i M. Kocielska. Nauka odbywała się w budynkach przy ulicy Poznańskiej oraz na placu Przemysława. Z powodu ciasnoty wykorzystywano również salę w „małym pałacu”. Wkrótce podjęto starania mające na celu poprawę sytuacji lokalowej. Dzięki wysiłkom Feliksa Rożka, ówczesnego przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej, 25 lipca 1949 roku na potrzeby oświatowe przekazano dawny pałac rodziny von Treskow. W tym czasie do szkoły noszącej od końca lat 40. XX wieku nazwę Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego w Owińskach uczęszczało około 200 dzieci. Po nagłej śmierci Tadeusza Sopaty w roku 1951 nowym kierownikiem szkoły w Owińskach został Feliks Rożek, który funkcję tę piastował do 1958 roku. Ten zasłużony dla Owińsk nauczyciel i społecznik zmarł nagle 26 czerwca 1963 roku, w czasie zakończenia roku szkolnego dla klas VII. Kolejnym kierownikiem siedmioletniej Szkoły Podstawowej w Owińskach został Leon Kotlarski, którego w 1962 roku zastąpił Janusz Huszcza. W roku 1964 na czele owińskiej placówki stanął Stanisław Sikorski, kierujący szkołą do przejścia na emeryturę w 1990 roku. Następcą Stanisława Sikorskiego został Jerzy Tice, a od 1992 roku stanowisko dyrektora szkoły objęła Maria Jolanta Budych. W latach 1960–1990 naukę w każdym roku szkolnym pobierało średnio ponad 320 dzieci w kilkunastu oddziałach. Po wdrożeniu reformy oświatowej placówka stała się szkołą ośmioletnią, a pierwsi absolwenci opuścili klasę ósmą w roku 1967. W skrzy-

dle budynku szkolnego działało przedszkole przejęte w początkach lat 90. XX wieku przez samorząd terytorialny. W 1993 roku podjęto decyzję o przeniesieniu placówki z będącego w coraz gorszym stanie pałacu do budynku szkolnego po zlikwidowanym Państwowym Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Przeprowadzka odbyła się pod koniec sierpnia. Rok szkolny 1993/1994 zainaugurowany został w nowym miejscu. Kolejnymi dyrektorami Szkoły Podstawowej w Owińskach byli Marek Kaniewski, za którego kadencji szkoła otrzymała sztandar, oraz Jolanta Chlebowska-Kasztelan. Obecnie funkcję tę pełni Justyna Kurzawa.



Szkoła Podstawowa w Owińskach funkcjonowała przy ulicy Poznańskiej przez kilka lat po wojnie. Później w budynku mieściły się mieszkania nauczycieli i poczta. Zdjęcie z kwietnia 1954 roku. Źródło: archiwum rodziny Banasiaków.



Budynek przy placu Przemysława pełnił funkcje edukacyjne i publiczne do początku lat 90. XX wieku. W latach 1955–1973 mieściło się w nim także Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej i Urząd Stanu Cywilnego. Na zdjęciu w płaszczu Marian Bogucki, milicjant p. Grosman, tyłem Janusz Gumny kierownik szkoły w Bolechowie oraz dzieci z roczników 1955 i 1956. Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Szkoła Podstawowa w Owińskach przeniosła się do pałacu w 1949 roku. Źródło: Kronika Szkoły Podstawowej w Owińskach.



W pałacu ulokowano także przedszkole, zdjęcie z ok. 1948 roku. Źródło: archiwum rodzinne Zofii Biskupskiej-Grzylewicz



Obiadek w przedszkolu.
Źródło: archiwum rodzinne Teresy Kowalskiej.



Przedszkolaki na start, 1955 rok.
Źródło: archiwum rodzinne Marii-Jolanty Budych.



Niezwykły gość w przedszkolu, 1956 rok.
Źródło: archiwum rodzinne Teresy Kowalskiej.



Grono nauczycielskie z uczniami klasy VI, 1955 rok.
W pierwszym rzędzie Zyta Łosiniecka, Eleonora Domagałówna, Jadwiga Rożek, kierownik szkoły Feliks Rożek, pani Tądrowska, ojciec jednego z uczniów, pani Późniak.
Źródło: archiwum rodzinne Litostawy Zaworskiej.



Panie Tądrawska i Późniak z dziećmi z klasy II, 1955 rok.
Źródło: archiwum rodzinne Litosławy Zaworskiej.



Zakończenie klasy VII, rok szkolny 1963/1964
Siedzą w drugim rzędzie od lewej strony: Tadeusz Karasiewicz, Krystyna Kowalska, Maria Zawartowska-Lewandowska, Feliks Rożek, kierownik Janusz Huszcza, Ewa Wiśniewska, nn, Elżbieta Wierć, Elżbieta Hampelska, Jadwiga Silbernagel.
Źródło: archiwum rodzinne Elżbiety Wierć.



Lekcja rosyjskiego z Elżbietą Hampelską, klasa VI, 1959 rok.
Źródło: archiwum rodzinne Litosławy Zaworskiej.



Rozalia Sikorska z klasą I B, rok szkolny 1964/1965.
Źródło: archiwum rodzinne Elżbiety Wierć.



Wychowawczyni Danuta Braciszewska-Banasiak z klasą.
Źródło: archiwum rodziny Wieczorków.



Pani Jędrzejczak z klasą V B, lata 60. XX wieku.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Przed szkołą.
Źródło: archiwum rodziny Wieczorków.



Elżbieta Wierć z klasą.
Źródło: archiwum rodzinne Elżbiety Wierć.



Przed szkołą, maj 1969 rok.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Przed szkołą.
Źródło: archiwum rodziny Wieczorków.



Kierownik szkoły Stanisław Sikorski wśród nauczycieli. Na zdjęciu od lewej Marek Kaniewski, Wanda Sura, Stanisław Sikorski, Janina Krawczyk-Kiturko, Bogumiła Walewska, Bogumiła Jędrzejczak, Maria-Jolanta Budych. W drugim rzędzie Małgorzata Gruntmayer, Janina Mejzińska, Grażyna Kitzmann, Danuta Banasiak, Stefania Metler, nn, Józef Kułak. Z przodu przykucnęły Janina Malinowska i Jolanta Kobus. Źródło: archiwum rodzinne Marii Jolanty Budych



Barbara Wieczorek podczas baliku przebierańców.
Źródło: archiwum rodziny Wolniewiczów.



Franciszek Ratajczak z klasą, rok 1981.
Źródło: archiwum rodzinne Ewy Kowgier.



Elżbieta Wieńć i Marek Kaniewski z uczniami klasy III A, rok 1972.
Źródło: archiwum rodzinne Elżbiety Wieńć.



Jasełka, 1984 rok.
Źródło: archiwum rodzinne Lidii Wawrzyniak.



Jan Matelski z klasą podczas zakończenia roku.
Źródło: archiwum rodziny Matelskich.



Zakończenie VIII klasy, początek lat 90. XX wieku.
Źródło: archiwum rodziny Wolniewiczów.



Zespół teatralny z Anną Kaczmarek, 1993. Fot. Danka Pawlicka.



Dzień sportu w 1991 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Dzień wagarowicza w 1992 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.

-9-

Migawki
ze szkolnej



Nie na darmo przezywają
Ją "Mrówka"

Aaaa! Aaa! SPADŁA...

przeprowadzki



Sala nr 4

Nasi "mężczyźni" podczas
"rozbioru" szafy



Przeprowadzka z pałacu do nowej szkoły,
28 sierpnia 1993 rok.
Źródło: gazetka szkolna „Kogel Mogel”,
wrzesień 1993 rok.



Strona tytułowa gazetki szkolnej „Kogel Mogel” ukazującej się w pierwszej połowie lat 90.



Dyrektor Maria-Jolanta Budych podczas „Potyczek rodzinnych” z okazji Dnia Dziecka w 1995 roku.
Źródło: archiwum rodzinne Marii-Jolanty Budych.



Uczniowie z gronem pedagogicznym podczas zakończenia roku szkolnego 1998/1999.
Źródło: archiwum rodzinne Krzysztofa Ratajczaka.

Powojenne Owińska nadal stanowiły centrum dla okolicy. Rozwijały się przede wszystkim dzięki szkołom, zakładom i instytucjom powstałym na miejscu dawnego majątku rodziny von Treskow oraz zakładu psychiatrycznego. Ważną rolę odgrywała parafia pw. św. Jana Chrzciciela, do której należeli wierni z całej północnej części gminy. Zmieniło się to dopiero w latach 70. XX wieku, po powołaniu dwóch nowych parafii, w Czerwonaku i w Bolechowie, do których przeszła część wiernych z okolicy. We wsi działało Koło Gospodyń Wiejskich. Istniały trzy szczepy harcerskie, przy szkole, ośrodku dla niewidomych i ośrodku wychowawczym.

W Owińskach znajdowała się poczta, która po wyzwoleniu mieściła się w budynku poklasztornym przy dzisiejszej ulicy Cysterek. Prowadzili ją państwo Biskupscy. Od roku 1952 urząd pocztowy znajdował się w dawnej szkole dla dzieci katolickich przy ulicy Poznańskiej.

W latach 1954–1969 w budynku poszkolnym przy placu Przemysława działały Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej i Urząd Stanu Cywilnego.

We wsi można było uzyskać pomoc medyczną, najpierw w punkcie felczerskim, a od 1964 roku w ośrodku zdrowia. Owińszczanie dzięki linii kolejowej i autobusom PKS mieli stosunkowo dobrą komunikację. Jednak otwarcie 1 grudnia 1973 roku podmiejskiej linii autobusowej nr 111 znacząco ułatwiło docieranie do stolicy regionu. W Owińskach tradycyjnie zbierali się mieszkańcy okolicy, aby obchodzić święta państwowe, dożynki, pochody pierwszomajowe. Stałym miejscem organizowania uroczystości był plac Przemysława, na którym przed ośrodkiem zdrowia stawiano trybunę honorową. Mniej oficjalne imprezy, takie jak majówki czy wianki w noc świętojańską, odbywały się na Dzibie nad Wartą.



Pochód. Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Wianki nad Wartą. Źródło: archiwum rodzinne Zofii Biskupskiej-Grylewicz.

Gminny Klub Sportowy „Błękitni” Owińska

Historia Klubu Sportowego „Błękitni” Owińska rozpoczęła się pod koniec sierpnia 1989 roku, kiedy to Radosław Grygiel i Andrzej Gryka wystąpili z inicjatywą założenia sekcji piłkarskiej w Owińskach. 11 listopada 1989 roku odbyło się spotkanie założycielskie z udziałem ówczesnego Naczelnika Gminy Czerwonak, dyrektora Kombinatoru Państwowego Gospodarstwa Ogrodniczego w Owińskach, dyrektora Szkoły Podstawowej oraz dwudziestu innych osób. Na przełomie 1989 i 1990 roku dokonano wyboru pierwszych władz klubu, uchwalono statut, podjęto uchwałę o nazwie (początkowo Klub Sportowy Owińska) oraz o barwach, którymi stały się niebieski i biały. Pierwszy oficjalny trening odbył się 13 stycznia 1990 roku, a miesiąc później drużyna wzbogaciła się o pierwszy sprzęt sportowy, ufundowany przez Andrzeja Grykę. 1 kwietnia 1990 roku przyjęto oficjalną nazwę: Klub Sportowy „Błękitni” Owińska. Pierwszym trenerem został Zbigniew Promiński. 8 kwietnia 1990 roku rozegrano pierwszy mecz z wychowankami Państwowego Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Owińskach, zakończony zwycięstwem „Błękitnych” 9:5. Debiutancki mecz wyjazdowy odbył się w Uzarzewie, gdzie miejscowy LZS pokonał „Błękitnych” aż 10:3. 19 sierpnia 1990 roku w pierwszym oficjalnym meczu w ramach Pucharu Polski „Błękitni” przegrali u siebie z LKS Kicin 1:2. Obie bramki dla drużyny z Kicina strzelił Zenon Kijanowski, który wkrótce przeszedł do „Błękitnych”. Do dzisiejszego dnia razem ze swoim synem Rafałem, który grał w „Błękitnych” w latach 2000-2012 są uznawani za najlepszych piłkarzy w historii klubu. 27 sierpnia 1990 roku nowym trenerem został Andrzej Gajewski. 9 września 1990 roku rozegrany został pierwszy ligowy mecz

w klasie C z MKS OBRA II MOSINA, zakończony wynikiem 3:3. W 2005 roku drużyna seniorów awansowała do klasy A. Rok później świętowano awans do klasy okręgowej, jednak po jednym sezonie nastąpił spadek. W latach 2005 – 2012 klub rozwijał się najprężniej, a na trybunach podczas niedzielnych meczów seniorów zasiadało nawet 300 widzów głośno dopingujących swoich piłkarzy. W roku 2008 klub zmienił oficjalną nazwę na Gminny Klub Sportowy „Błękitni” Owińska, a rok później ponownie wywalczył awans do klasy okręgowej. W roku 2011 zespół seniorów awansował do IV ligi, jednak problemy organizacyjne i finansowe spowodowały, że w 2012 roku pierwsza drużyna seniorów została wycofana z rozgrywek (mimo to na zakończenie sezonu zespół zajął drugie miejsce w rozgrywkach). Skupiono się wówczas na pracy z młodzieżą w ramach Akademii Piłkarskiej „Błękitni” Owińska. W latach 2010-2012 w klubie z Owińsk funkcjonowały 2 drużyny seniorskie oraz 10 zespołów młodzieżowych. Łącznie w zajęciach treningowych i rozgrywkach uczestniczyło w tym czasie ok. 350 zawodników. W 2022 roku priorytetem nadal pozostaje praca z dziećmi i młodzieżą. Klub zrzesza obecnie około 300 zawodników, w ponad 95% mieszkańców Gminy Czerwonak. Zespół seniorów uczestniczy w rozgrywkach na poziomie klasy A z realnymi szansami na awans do klasy okręgowej. Obiekty piłkarskie w Owińskach stanowią własność Gminy Czerwonak i są zarządzane przez Centrum Rozwoju Kultury Fizycznej AKWEN w Czerwonaku.

Opracowano na podstawie artykułu Marcina Wojtkowiaka.

Prezesi „Błękitnych”: Stanisław Szczęśniak, Marcin Wojtkowiak, Tomasz Pieńczak, Dariusz Kasztelan, Rafał Rogoziecki, Damian Paprzycki, Arkadiusz Klein.

Trenerzy drużyn seniorskich: Zbigniew Promiński, Andrzej Gajewski, Andrzej Kijanowski, Krzysztof Nader (dwukrotnie), Aleksander Kononiuk, Ryszard Świącichowski, Zenon Kijanowski, Przemysław Napierała, Maciej Gutowski, Tadeusz Łuczak (w latach 90-tych był trenerem pierwszoligowej Warty Poznań), Jacek Pasek, Bogdan Sękowski, Wiktor Weber i Łukasz Bandosz.



Ultrasi z lat 90. XX wieku. Fot. R. Maciejewski.



Czerwiec 2005 roku.
Świętowanie awansu do A klasy.



Park Orientacji Przestrzennej to wyjątkowy w Europie obiekt służący rehabilitacji i rewalidacji osób z dysfunkcją wzroku. Znajdujący się na terenie pocysterskiego zespołu klasztornego park o powierzchni prawie 3 hektarów jest połączeniem strefy rekreacji, parku krajobrazowego i odtworzonego ogrodu barokowego wraz z zabytkową aleją grabową. Zastosowane w nim rozwiązania architektoniczne i urządzenia wspomagają osoby niewidzące i słabowidzące w nauce orientacji przestrzennej. Inwestycja powstała dzięki środkom powiatu poznańskiego z udziałem dotacji unijnych. Jego otwarcie nastąpiło 3 września 2012 roku.
Fot. Marcin Deckert.

Ostatnie lata

Współczesne Owińska są harmonijnie rozwijającą się wsią, zamieszkałą przez ponad 2 tysiące osób. W miejscowości działają dwa przedszkola, swą siedzibę ma szkoła podstawowa z dużą i nowoczesną salą sportową oraz liceum ogólnokształcące z oddziałami integracyjnymi przy Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku. Przy ośrodku dla dzieci niewidomych funkcjonują też szkoły podstawowa i branżowa, w których uczą się podopieczni placówki. Czas wolny owińszczanie mogą spędzać, korzystając z oferty kulturalnej przygotowanej przez filię Gminnej Biblioteki Publicznej w Czerwonaku oraz Klub Seniora działający przy Gminnym Ośrodku Kultury „Sokół”. Dzięki staraniom powiatu poznańskiego i starosty Jana Grabkowskiego w 2012 roku przy ośrodku dla dzieci

niewidomych otwarto unikatowy w Europie Park Orientacji Przestrzennej, a w latach następnych przeprowadzono efektowną rewitalizację pocysterskiej siedziby ośrodka. Przy ośrodku działa również pierwsze w Polsce Muzeum Tyflogiczne oraz wyjątkowa w skali kraju biblioteka zapachów. Usportowieni mieszkańcy mogą skorzystać z propozycji, jakie przygotowały Gminny Klub Sportowy „Błękitni” wraz z Akademią Piłkarską oraz Kąpielisko Akwen Tropicana. We wsi działa kilka organizacji non profit m.in. Stowarzyszenie Pomocy Niewidomym i Słabowidzącym Absolwentom Ośrodka Szkolno -Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych, Stowarzyszenie Miłośników Owińsk i Okolic, Stowarzyszenie Rozwoju, Rekreacji i Ochrony Środowiska, Stowarzyszenie Tropikalne Morsy. Zajęcia dla seniorów prowadzi Centrum



Kąpielisko Akwen Tropicana powstało w 2009 roku. Piaszczysta plaża zajmuje powierzchnię ponad 1,5 tys. metrów kwadratowych.
Fot. Marcin Deckert.



Zabudowania ośrodka dla dzieci niewidomych odnowione ze środków powiatu poznańskiego i funduszy unijnych. Kościół pw. św. Jana Chrzciciela odnowiony ze środków własnych parafii, gminy Czerwonak, powiatu poznańskiego i innych instytucji. Fot. Marcin Deckert.

Wsparcia Rodziny i Seniora zarządzane przez stowarzyszenie Lepsza Gmina Czerwonak. Stowarzyszenie Niebiesko-Białe Owińska, w ramach którego działa Fan Club Owińska zrzeszający kibiców Lecha Poznań rokrocznie organizuje zbiórki na renowację powstańców mogił oraz wspólne z mieszkańcami śpiewanie kolęd w kościele pw. św. Jana Chrzciciela. Warto również wspomnieć o prężnym, miejscowym Caritasie, o spektakularnych zbiórkach pieniędzy podczas Finałów Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, akcjach sprzątania świata, oraz o przeprowadzonych z rozmachem działaniach na rzecz pomocy uchodźcom z ogarniętej wojną Ukrainy.

W parafii w Owińskich nastąpiły istotne zmiany. Po odejściu księdza Kazimierza Tomalika, od 1 lipca 2013 r. duszpasterstwo parafii w Owińskich sprawują Ojcowie ze Zgromadzenia Najświętszych Serc Jezusa i Maryi oraz Wieczystej Adoracji Najświętszego Sakramentu Ołtarza. Ojcowie zdynamizowali środowisko, dokończyli prace konserwatorsko-remontowe w obu kościołach, uporządkowali cmentarze, w kwietniu 2021 roku rozpoczęli budowę Domu Parafialnego.

Owińska posiadają przychodnię lekarską zabezpieczającą usługi medyczne dla większości mieszkańców północnej części gminy Czerwonak. Ważną funkcję pełnią



W 2017 roku przy Szkole Podstawowej im. Józefa Wybickiego w Owińskich otwarto nowoczesną salę sportową. Inwestycję przeprowadzono ze środków gminy Czerwonak. Fot. Marcin Deckert.

Warsztaty Terapii Zajęciowej działające od blisko trzech dekad w budynku przy ul. Kolejowej 3. Natomiast przy ul. Cysterek 5 swoją siedzibę ma Oddział Opiekuńczo-Lecznicy Psychiatryczny.

Od lat silną stroną wsi jest jej dobre skomunikowanie z Poznaniem. Obecnie do stolicy regionu dojechać można autobusami gminnymi linii 312 i 342 oraz pociągami Kolei Wielkopolskich. Obrazu dobrego do życia miejsca dopełniają wspaniałe zabytki związane z cysterską i pruską historią wsi, bliskość Puszczy Zielonka oraz poczta, sklepy, punkty usługowe, gastronomiczne i hotelarskie.



W 2020 roku zakończono główne prace konserwatorskie we wnętrzu i na zewnątrz kościoła pw. św. Mikołaja. Inwestycję przeprowadzono dzięki wsparciu powiatu poznańskiego. Fot. Marcin Deckert.



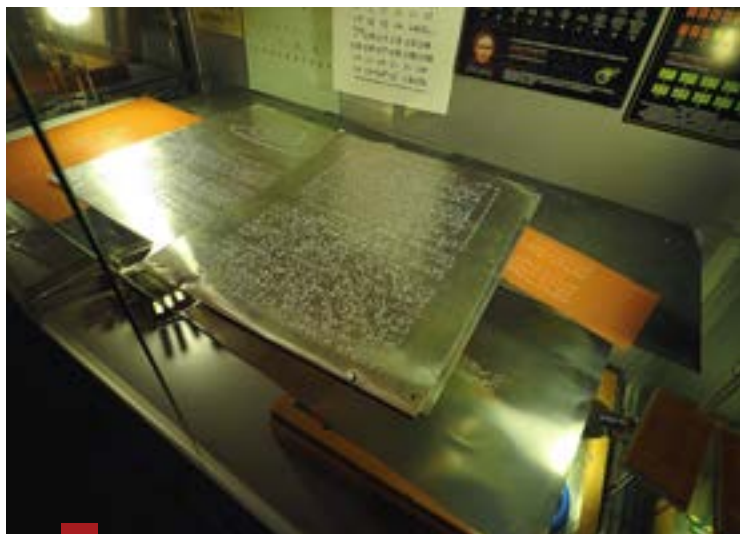
W 2021 roku otwarto przystań kajakową nad Wartą. Inwestycję sfinansowała gmina Czerwonak. Fot. Marcin Deckert.



W 2019 roku zakończono rewaloryzację wnętrza głównego budynku Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku. Efektem prac było dostosowanie pocysterskiej budowli do współczesności i specyficznych potrzeb placówki. Remont przeprowadzony został przez powiat poznański i dofinansowany ze środków europejskich. Na zdjęciu konserwacja sklepienia dawnego zakonnego refektarza. Źródło: Archiwum SOSW dla Dzieci Niewidomych w Owińskach.



Rusza budowa kładki pieszo-rowerowej przez Wartę, która połączy Owińska m.in. z Radojewem i Umultowem. Inwestycję sfinansuje gmina Czerwonak w partnerstwie z Miastem Poznań, gminą Suchy Las oraz powiatem poznańskim. Źródło: archiwum biuletynu samorządowego „I Wiesz Więcej”.



Muzeum Tyflogiczne przy SOSW im. Synów Pułku w Owińskach powstało dzięki dofinansowaniu powiatu poznańskiego z udziałem środków WRPO i stowarzyszenia „Być potrzebnym”. Placówkę otwarto na przełomie 2011 i 2012 roku. Oprócz Muzeum Tyflogicznego w ośrodku od 2021 roku działa unikatowa w skali Europy biblioteka zapachów. Na zdjęciu elementy ekspozycji Muzeum Tyflogicznego poświęcone technologiom tłoczenia i druku pisma punkowego. Źródło: Archiwum SOSW w Owińskach.



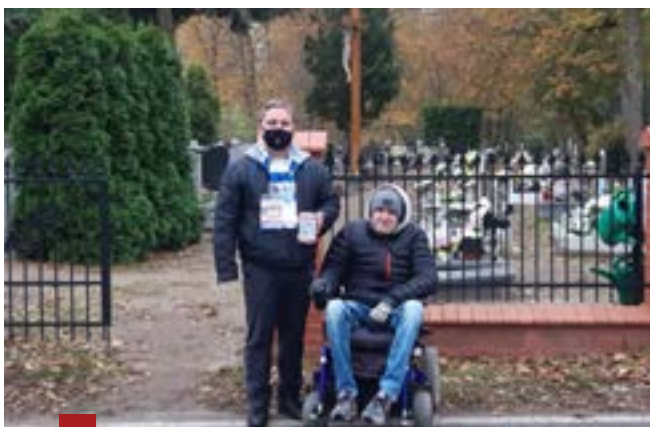
Kolędowanie z kibicami Lecha, styczeń 2017 roku w kościele pw. św. Jana Chrzciciela. Źródło: archiwum biuletynu samorządowego „I Wiesz Więcej”.



Spotkanie w Klubie Seniora prowadzonym przez Gminny Ośrodek Kultury „Sokół”.
Źródło: archiwum GOK „Sokół”.



Śpiewanie w Centrum Wsparcia Rodziny i Seniora. Na zdjęciu uczestnicy zajęć z Henrykiem Weredą.
Źródło: archiwum biuletynu samorządowego „I Wiesz Więcej”.



Coroczna zbiórka na renowację mogił powstańców prowadzona przez FC Owińska. Źródło: archiwum biuletynu samorządowego „I Wiesz Więcej”.



Wizyta dzieci ze Szkoły Podstawowej w Owińskich w miejscowej bibliotece. Filia Biblioteki Gminnej w Czerwonaku powstała w Owińskich w 1974 roku i pierwotnie znajdowała się w mieszkaniu prywatnym i prowadziła ją Urszula Surma. W 1989 roku siedzibę filii przeniesiono na ulicę Polną, gdzie bibliotekarzem był Franciszek Kaczmarek. W sierpniu 2005 roku bibliotekę ulokowano w nowo powstałym budynku przy ulicy Poprzecznej, w którym działa do dzisiaj. Źródło: archiwum GBP w Czerwonaku.



©/Marcin Deckert

Owieńska z lotu ptaka.
Fot. Marcin Deckert.

Bibliografia

Bibliografia do rozdziału do 1793 roku

Źródła do dziejów klasztoru cysterek, ale także i wsi Owińska znajdują się w zbiorach Archiwum Państwowego w Poznaniu, Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, ale także w Bibliotece Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, w Bibliotece Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Pewne materiały źródłowe przechowywane są także w archiwach i bibliotekach w Warszawie, Krakowie oraz w Berlinie. Z uwagi na popularny charakter opracowania rezygnuję tutaj z podawania szczegółowych opisów i sygnatur.

Opracowania:

- Jaśkowski F., *Województwo poznańskie. Szkic monograficzny*, Warszawa-Poznań 1980.
- Jodłowski K., *Wielkopolskie zakłady psychiatryczne w XIX i na początku XX wieku*, Poznań 1998.
- Kaczmarek K., *Szkoły w klasztorach cysterek w Owińskich i Ołoboku*, w: *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej. Materiały z siódmej Międzynarodowej Konferencji Cystersologów odbytej z okazji 800. rocznicy fundacji opactwa cysterek w Trzebnicy*. Trzebnica 18-21 września 2002, red. A.M. Wyrwa, ks. A. Kielbasa SDS, ks. J. Swastek, Poznań 2004.
- Korytkowski J., *Brevis descriptio ecclesiarum archidioecesis Gnesnensis et Posnaniensis*, Gniezno 1888.
- Kościół p.w. św. Mikołaja w Owińskich: dokumentacja historyczna, oprac. A. Rogalanka, kwerenda archiwalna K. Górską, A. Rogalanka, Poznań 1957.
- Liber beneficiorum dioecesis posnaniensis anni 1510*, ed. J. Nowacki, Poznań 1950.
- Likowski H., *Początki klasztoru cysterek w Owińskich (1242-1250)*, Poznań 1924.
- Linette E., *Jan Catenazzi i jego dzieło w Wielkopolsce*, Warszawa-Poznań 1973.
- Łukaszewicz J., *Historyczna wiadomość o klasztorach w dawnej Wielkopolsce*, „Pamiętnik Religijno-Moralny”, t. XII, Warszawa 1847.
- Łukaszewicz J., *Krótki opis historyczny kościołków parochialnych, kościołków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, t. 1, Poznań 1858.
- Matyaszczyk D., *Kościół i klasztor panien cysterek w Owińskich w świetle źródeł*, [w:] *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej. Materiały z siódmej Międzynarodowej Konferencji Cystersologów odbytej z okazji 800. rocznicy fundacji opactwa cysterek w Trzebnicy*. Trzebnica 18-21 września 2002, red. A.M. Wyrwa, ks. A. Kielbasa SDS, ks. J. Swastek, Poznań 2004.
- Noryskiewicz J.K., *Sekularyzacja klasztorów w Wielkopolsce przez rząd pruski (1772-1840)*, „Przegląd Teologiczny” 6 (1925), z. 3.
- Nowacki J., *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2: *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964.
- Ratajczak K., *Szkic z dziejów opactwa cysterek w Owińskich*. 750. rocznica fundacji, „Nasza Przyszłość” 98 (2002).
- Ratajczak K., *Proces fundacyjny klasztoru cysterek w Owińskich i zarys jego średniowiecznych dziejów*, [w:] *Cysterki w dziejach i kulturze ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej. Materiały z siódmej Międzynarodowej Konferencji Cystersologów odbytej z okazji 800. rocznicy fundacji opactwa cysterek w Trzebnicy*. Trzebnica 18-21 września 2002, red. A.M. Wyrwa, ks. A. Kielbasa SDS, ks. J. Swastek, Poznań 2004.
- Targońska A., Łukasik B., *Ślady cysterskiej działalności ogrodniczej i rolniczej we współczesnym krajobrazie Owińsk*, „Nauka Przyroda Technologia” 5 (2011), nr. 6.
- Tomalik K., *Kościół pocysterski pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w Owińskich*. Przewodnik, Owińska 1999.
- Weiss A., *Raporty dziekanów o stanie kościołów diecezji poznańskiej w 1797 roku*, Lublin 2010.

Witkowski R., *Wizytacje klasztoru Cysterek w Owińskich w lat 1591-1619*, [w:] *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przełomu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radziński, D. Karczewski, Z. Zyglewski, Bydgoszcz-Toruń 2010.

Wizytacje klasztoru cysterek w Owińskich. Nekrolog klasztoru cystersów w Paradyżu. Katalogi monastyczne, Warszawa 2009 [Monastica Polonorum. Fontes et studia, red. A.M. Wyrwa, R. Witkowski].

Wysocki J., *Kościół katolicki pod zaborem pruskim (1772-1815)*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, t. 2: 1764-1945, cz. 1: 1764-1918, Poznań-Warszawa 1979.

Bibliografia do pozostałych rozdziałów:

Źródła: „Kogel-Mogel”, miesięcznik Szkoły Podstawowej w Owińskich, nr z lat 1991 – 1996. *Kronika Szkoły Podstawowej w Owińskich z lat 1964 – 1996*.

Piszczyk T., *Materiały do dziejów Owińsk i kultury ludowej*, Owińska 1979, maszynopis.

Poznańska Z., *Kronika Gromadzkiej Biblioteki Publicznej w Czerwonaku*, t.1 i t.2

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 lipca 1934 r. o podziale powiatu poznańskiego w województwie poznańskim na gminy wiejskie, Dz.U. 1934 nr 68 poz. 617.

Zakończenie śledztwa OKŚZpNP w Poznaniu w sprawie zbrodni ludobójstwa, polegającej na zamordowaniu ok. 1000 pacjentów Zakładu Psychiatrycznego w Owińskich, Komunikat Naczelnika Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej w Poznaniu prok. Sylwestra Napierańskiego z 10.05.2016 r.

Opracowania:

Dokładnik Z., *Dzieje samorządu terytorialnego w Polsce po II wojnie światowej*, „Colloquium” 2/2010, s.196-206.

„Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Briefadeligen Häuser”, R.1908 i R.1910.

Jaroszewski Z., *Los Szpitala Psychiatrycznego w Owińskich w czasie wojny*, „Rocznik Psychiatryczny”, 1949 nr 1.

Jaroszewski Z., *Zagłada chorych psychicznie w Polsce 1939 - 1945*, Warszawa 1976.

Kiekenap B., *Szkoła Podchorążych SS w Brunzowiku z siedzibą w podpoznańskich Owińskich*, Poznań 2012.

Klorek M., *58 pułk piechoty wielkopolskiej w obronie Poznania w 1939 roku*, w: <http://historia.amu.edu.pl/>

Krause-Matelska O., Matelski W., *Czerwone szkoły w gminie Czerwonak*, Molendium 2020.

Łukaszewicz D., *Nowa analiza „Czarnego Rejestru”*. Studium źródłoznawcze, „Kwartalnik Historyczny” 1997, R. 104, nr 2, s. 31–62.

Matelski J., *Szkoła Podstawowa w Owińskich 1919-1980*, praca magisterska, Poznań 1981.

Najdroższa szkoła ma wśród grabowych alej. Monografia z okazji 50 lecia Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych w Owińskich, Poznań 1996

Oses E., *Blżej nieba*, Poznań 1997

Podkowski M., *Likwidacja obszarów dworskich w województwie poznańskim (1933- -1939)*, Wrocław 2019.

Rezler M., *Na skraju puszczy. Gmina Czerwonak w przeszłości, teraźniejszości i legendzie*, Czerwonak 2006.

Ryszka S., *Dzieje zakładu psychiatrycznego w Owińskich do 1945 r.*, praca magisterska, Zakład Historii Niemiec Instytutu Historii UAM, Poznań 1976.

Salij J., *Zbrodnia prawie niepamiętana, „Opoka”*, data wydania 07.08.2006 r., <https://opoka.org.pl>

Samorząd terytorialny w II Rzeczypospolitej-zarys prawno-historyczny, <https://www.senat.gov.pl/>

Treskow R., Gilly, Schinkel, Catel. *Das Landschloss Owinsk bei Posen. Pałac w Owińskich koło Poznania 1803- 1806*, Berlin 2011.

Dawne krajobrazy



Widok z willei dyrektorów na kościółek pw. św. Mikołaja.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Półowa lat 80. XX wieku.
Fot. Ewa Jachczyk



Półowa lat 80. XX wieku.
Fot. Ewa Jachczyk.



Ulica Poprzeczna w roku 1969.
Źródło: archiwum rodzinne Danki Pawlickiej.



Panorama Bolechówka i Potasz widziana z ulicy Dworcowej.
Źródło: archiwum rodzinne Elżbiety Wierć.

Spis treści

Podziękowania	3
Wprowadzenie Wójt Gminy Czerwonak Marcin Wojtkowiak	4
Wstęp Krzysztof Ratajczak	5
Owińska od średniowiecza do 1793 roku Krzysztof Ratajczak	7
Owińska 1793-1918 Olga Krause-Matelska, Wojciech Matelski	13
Owińska 1918-1945 Olga Krause-Matelska, Wojciech Matelski	29
Owińska po 1945 roku Olga Krause-Matelska, Wojciech Matelski	49
Ostatnie lata Olga Krause-Matelska, Wojciech Matelski	89
Bibliografia	94



„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie.”

Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Publikacja opracowana przez LGD „Kraina Trzech Rzek”, Czarnkowsko-Trzcianecką Lokalną Grupę Działania, LGD Trakt Piastów oraz Stowarzyszenie Puszcza Notecka współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej w ramach poddziałania 19.3

„Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Operacja „Szlakiem Ukrytych Skarbów” ma na celu wzrost atrakcyjności turystycznej obszaru poprzez utworzenie niezbędnej infrastruktury turystycznej oraz promocja obszaru objętego projektem poprzez organizację wydarzeń promocyjnych, utworzenie mapy oraz wydanie publikacji, w okresie realizacji operacji.